

TUSOR PÉTER

A MAGYAR EGYHÁZ ÉS A *SACRA RITUUM CONGREGATIO* A KATOLIKUS
REFORM KORÁBAN
(A KONGREGÁCIÓ ALAPÍTÁSÁTÓL 1689-IG)

A rítus kongregációt (*Sacra Rituum Congregatio*, *Sacra Congregazione dei Riti*) 1588. január 22-i, *Immensa aeterni Dei* kezdetű bullájával V. Sixtus (1585–1590) a célból hozta létre, hogy a vallási megnyilvánulások külső formái, az istentiszteletek rendje a tradícióval és az egyház törvényeivel mind tökéletesebb összhangba kerüljenek. Az alapító pápa az új hivatalt széles feladat- és jogkörrel ruházta fel. Kompetenciájába tartozott a „régiszent rítusok” (*veteres ritus sacri*) megőrzése a szentmisékben, a zsolozsmákban, a szentségek kiszolgáltatásában és az egyéb liturgikus tevékenységekben; a gyakorlatból kiveszett szertartások életre keltése, illetve a még meglévők helyreállítása eredeti formájukban; a liturgikus és szertartáskönyvek megújítása és javítása. A kongregáció működésének másik fő területe a szentek és a boldogok kanonizációjának lebonyolítása és ünnepeik megülésének felügyelete volt. Ugyancsak az új hivatalhoz tartozott a pápai ceremóniák megszervezése és ellenőrzése, az Örök Városba látogató uralkodók, főpapok, illetve küldötteik megfelelő fogadásának előkészítése, a körmenetekben és más alkalmakkor előforduló precendenciaviták eldöntése.

Kezdeti jogosítványait tekintve a rítus kongregációt a korszakban a legjelentősebb szentszéki intézmények között kellene számon tartanunk. A protestantizmus által elvetett liturgia és szentkultusz ápolása a trienti zsinat előírásai szellemében a katolikus megújulás egészére, a különféle rítusok ellenőrzése több kontinensre, a pápai szertartások irányítása pedig a Kúria életére biztosított számára befolyást. Ez utóbbi tevékenységet azonban rövid idő múlva kivonták hatásköréből, és egy ezzel a céllal alapított külön hivatalra (*Sacra Congregazione del Ceremoniale*) bízta. A hitterjesztési kongregáció 1622. évi felállítása után illetékessége pedig csak a latin liturgiára terjedt ki. Számos, eredetileg a rítus kongregáció kompetenciájába tartozó ügy (például a liturgikus fakultások) a részegyházakkal szorosabb kapcsolatban álló, tekintélyesebb kongregációkon (*San'Uffizio*, *De Propaganda Fide*), illetve közvetlenül a brévetitkárságon (*Segreteria dei Brevi*) futott keresztül. Feladatait VIII. Orbán (1623–1644) 1634-ben kiadott *Coelestis Hierusalem* kezdetű brévéje növelte meg ismét, amely kimondta, hogy a Szentszék előzetes jóváhagyása nélkül senki sem részesíthető nyilvános egyházi tisztetben. A liturgikus és kanonizációs feladatok mindazáltal – a feltételezhetőnél ugyan kisebb frekvenciával – Itália határain messze túlnövő egyházigazgatási szerepet biztosítottak a

kezdetben csupán csekély (öt bíboros, egy titkár és néhány konzultor), de idővel egyre terebélyesedő apparátussal működő és rendszeresen üléselő kongregáció számára.¹

Szerepe mindennek megfelelő módon és mértékben a magyarországi katolikus megújulásban is kimutatható. Az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy a lehetőségek szerint minél teljesebben dolgozzam fel egy szentszéki kongregáció korabeli magyar vonatkozásait. Kutatásaim elméleti időhatárait a hivatal alapításának dátuma és a török kiűzésében kulcsszerepet játszó pápa, XI. Ince (1676–1689) uralkodásának vége jelöli ki. Erre az időszakra vonatkozóan a jogutód szentté avatási kongregáció (*Congregazione per le Cause dei Santi*) levéltárában szisztematikusan átnéztem az 1969-ben megszüntetett rítus kongregáció anyagát. Más levéltárakban található kiegészítő forrásokkal együtt a kongregációs dekrétumok és mellékleteik képezik jelen dolgozat fő bázisát. Elsősorban a jól körülhatárolható és áttekinthető levéltári anyag magyarázza, hogy – bár más szentszéki dikasztériumoknak kétségtelenül jelentősebb befolyásuk volt a magyarországi katolikus reform megvalósítására – elsőként mégis e hivatal szerepét tekintem át.

I. A MISSALE ROMANUM ÉS BREVIARIUM BEVEZETÉSE

A trienti zsinat az Egyház megújítására irányuló rendelkezéseinek egyikében (*sess. 24, cap. 12 de reformat.*) a liturgia és a zsolozsma reformját is előírta. A határozatnak V. (Szent) Pius (1566–1572) 1568-ban a *Breviarium*, majd 1570-ben a *Missale Romanum* javított kiadásával és – bizonyos megszorításokkal – kötelezővé tételével szerzett érvényt.² A magyarországi reformtörekvések Pázmány Péter esztergomi érsek (1616–1637) főpapi működésének 14. esztendejében, 1630-ban jutottak el arra a szintre, hogy érdemi lépések történjenek az istentisztelet rendjének szabályozására. A római rítus meghonosítása nemcsak a pázmányi zsinatok egyik maradandó eredménye, hanem egyben a rítus kongregáció hathatós közreműködésének legjelentősebb fejezete is.

Pázmány az 1630. évi nemzeti zsinaton tett előterjesztéseinek 3. pontjában tett javaslatot a római misszale és breviárium bevezetésére. Előljáróban hangsúlyozza, hogy V. Pius bullája szerint erre a magyar egyház nem köteles, hiszen az azidőtájt leginkább alkalmazott esztergomi szertartásrend már 1568–1570-ben is több mint kétszáz éve használatos volt, vagyis a pápai előírás szerint elhagyása nem kötelező. Érvelésében azonban nemzetközi párhuzamokra hivatkozik, Passau és Krakkó példáját hozza fel, ahol a saját szertartás helyett már a rómaiakat használják. Hangoztatja – talán némi túlzással –, hogy a püspökök és káptalanok Magyarországon egy kivételével már mind

1 A kongregáció történetének és működésének feldolgozása: MCMANUS, FREDERIC RICHARD: *The Congregation of sacred Rites* (Canon Law studies 352). Washington, 1954. A hivatali ügyvitelre: GRAMATOWSKI, WIKTOR: *Il fondo liturgico più antico dell'archivio della S. congregazione dei Riti (1588–1700)*. Archivum Historiae Pontificiae 13 (1975) 401–424. Jól hasznosítható összeggések további irodalommal: NICCOLÒ DEL RE, *La Curia Romana* (Sussidi Eruditi 23). Roma, 1970, 135–148 és 435–442; PÁSZTOR, LAJOS: *Guida delle fonti per la storia dell'America Latina negli archivi della santa Sede e negli archivi ecclesiastici d'Italia* (Collectanea Archivi Vaticani 2). Città del Vaticano, 1970, 339–340. – A kongregáció történetével és működésével foglalkozó számos rész tanulmány: *Congregazione per le Cause dei Santi. Miscellanea in occasione del IV centenario della congregazione per le cause dei Santi (1588–1988)*. Città del Vaticano, 1988. (Ez utóbbit legnagyobb sajnálatomra már nem állt módomban használni.)

zással –, hogy a püspökök és káptalanok Magyarországon egy kivételével már mind eszerint végzik a zsolozsmát és mutatják be a szentmisét. Annak visszatetsző voltát is kiemeli, hogy az egységes szabályozás hiánya miatt teljes összevisszaság uralkodik a liturgiában: Pozsonyban a passauai rítus használatos, másutt az esztergomi, megint más-
hol pedig már a római.³

A rítusváltásnál a protestantizmus sokszínűségével szembeni egységes katolikus arculat megteremtésének igénye mellett a gyakorlati szempontok játszották a döntő szerepet. A térítések előrehaladtával egyre növekvő igényeket a használatban lévő szertartáskönyvek minősége és mennyisége már nem elégítette ki. A legkézenfekvőbb megoldás tehát az volt, hogy az ősi esztergomi szertartásrend hosszadalmas időt és energiát igénybe vevő javítása és csak saját költségen megvalósítható kiadása helyett a már tökéletesített rómain vezessék be, s csupán ehhez készítsenek egy rövid függelékét a helyi tiszteletnek örvendő szentek kultuszának sajátosságairól. Mindez természetesen nem érintette az egyéb szertartások: esküvők, temetések, szentségkiszolgáltatások menetét. Ezek továbbra is a *Rituale Strigoniense (Agenda)* előírásai szerint folytak.⁴ A szorosabban vett liturgia egyöntetűségének kialakítása azonban döntő fontosságú volt a belső egyházi élet újrászervezése, „modernizálása” szempontjából. Ezt ma is így láthatjuk, még ha az eredmény az is lett, hogy a sajátos, középkori gyökerekre visszanyúló hazai rítusok (az esztergomi mellett a zágrábi és az erdélyi) használata az idők során végleg megszűnt – a liturgiátörténészek legnagyobb bánatára.

A nemzeti zsinat a primás érvelését magáévá téve a római misszále és breviárium behozatala mellett döntött, de azzal a megszorítással, hogy amennyiben ennek keretében az Apostoli Szék nem engedélyezi a magyar szentek tiszteletét, akkor a régi rítus mellett maradnak. A magyar sajátosságok összeállítását egy külön bizottságra bízta, amelynek tagságát Lósy Imre váradi, Draskovich György pécsi és Marnavich Tomkó János boszniai püspök alkotta.⁵

Pázmány rögtön a zsinat lezárulta után tájékoztatta VIII. Orbánt a határozatról, és kérte, hogy engedélyezze a magyar szentek officiumának függelékként való csatolását. Nem hallgatta el azt sem, hogy amennyiben ez nem lehetséges, a zsinati atyák a régi szokások fenntartásához ragaszkodnak.⁶ A dátálatlan, de nem a *stylus curiae* szabályai szerint, hanem a hazai gyakorlatban használatos *supplicatio*k formájában az érseki kancellárián elkészített és a primás által saját kezűleg aláírt („humillima creatura” etc.) kérvényt – mint közvetlenül a pápához intézett, de a *Dataria Apostolica* ügykörén kívül eső iratot –

3 Nagyszombat, 1630. április 14. *Pázmány Péter ... összegyűjtött levelei*, I–II. kiad. HANUY FERENC, Bp., 1910–1911 (*PÖL*). II. n. 599, 113; PÉTERFY, CAROLUS: *Sacra Concilia Ecclesiae Romano-catholicae in Regno Hungariae celebrata ...*, II. Posonii, 1742. 300–301.

4 A szertartáskönyvet Forgách Ferenc 1611-ben, Pázmány 1625-ben, majd Lippay 1656-ban, Szelephény 1682-ben, [Széchenyi György 1692-ben], Szegedy Ferenc Lénárt egri püspök 1672-ben, illetve Rituale Agriense és Iauriense címen Pálffy Tamás 1660-ban és Kollonich Lipót 1687-ben újranyomatták. SZABÓ KÁROLY: *Régi Magyar Könyvtár. Az 1473-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok könyvészeti kézikönyve*, Bp., 1885. 236, 354, 442, 468, 578; Uő.: *Régi Magyar Könyvtár. Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok könyvészeti kézikönyve I.* Bp., 1896. 403–404; SUGÁR ISTVÁN: *Az egri püspökök története*. Bp., 1984. 338. (Az egri főegyházmegye schematizmusa)

5 PÉTERFFY: *Concilia*. II. 308.

6 Egyes feltételezések szerint már április 16-án. A vatikáni könyvtárban található, a eredetivel egyező szövegű másolatról legutóbb kiadva *PÖL* II. n. 601, 120–121.

valószínűleg a *Segreteria dei Memoriali*ra nyújtották be.⁷ Az irat külsején szokás szerint röviden összefoglalták annak tartalmát, majd a pápának szóban referáltak az ügyről. Ezután a szóbeli döntést szintén a külsejére vezették rá. Eszerint VIII. Orbán jóváhagyta a kérelmet, és úgy rendelkezett, hogy amennyiben Pázmány levelet is írt a kérvény mellé és ez megtalálható az államtitkárságon (*Segreteria di Stato*), Giovanni Ciampoli brévetitkár (*Segreteria dei Brevi ai Principi*) egy válaszbrevében köszönje meg dicséretes buzgóságát. Amennyiben nincsen ilyen levél, Pázmány kúriai ügyvivőjének fejezzék ki a Szentszék köszönetét, valamint közöljék vele, hogy mielőbb gondoskodjon a magyar szentek saját officiumainak Rómába juttatásáról, hogy azokat a rítus kongregáció ellenőrizhesse és jóváhagyhassa – szölt a pápai rendelkezés.⁸ Az irat ezután közvetlenül a rítus kongregációhoz került, a további teendőket már ez a hivatal szervezte meg. A pápa döntését 1630. június 1-jén a kongregáció titkára, Tegrino Tegrini⁹ tudatta az államtitkársággal, s egyben kérte a válaszadás elintézését is. Leveléhez Pázmány kérvényének csupán a másolatát mellékelte, az eredetét ugyanis magánál tartotta, hogy azt a kongregáció soron következő ülésén bemutathassa,¹⁰ amire már június 8-án sor került. A bíborosok utólagos „szakértői” kontroll gyanánt egyetértésüket fejezték ki a pápai döntéssel s a primás buzgóságát méltató válasszal kapcsolatban.¹¹ Ez – bár Pázmány nem írt kísérőlevelet – az újbóli pápai jóváhagyás után mégis bréve formájában történt meg, amelyet Ciampoli a kongregációs határozat keltének napjára, június 8-ra datált. Ebben VIII. Orbán azt hozta a primás tudomására, hogy kívánságának csak a rítus kongregáció által elvégzendő vizsgálat után tehet eleget.¹²

A magyar szentek püspöki bizottság által összeállított officiumait – revíziójukat kérve – Pázmány már 1630 őszén eljuttatta Rómába. A rítus kongregáció november 16-i ülésén Alessandro Cesarini és Luigi Caetani bíborosokat jelölte ki e feladatra, s Tegrini titkár a primás levelét, valamint az officiumokat nekik adta át.¹³ Az iratokat be-

7 E hivatal kompetenciájára: PÁSZTOR: *Guida*. 122–123. Vö. GRAMATOWSKI: *Il fondo*. 406–407.

8 Sanctissimus annuit, et si adsint litterae in secretaria praefati cardinalis, mandavit illis benigne respondi per dominum Ciampolum secretarium, laudando pietatem et zelum, sin autem eadem exponantur agenti suo in curia, cui edicatur, quod procuret quamprimum transmitti officia propria patronorum et tutelarum ad effectum, quod revideantur et approbentur per sacram congregationem. A kérvény eredetije az *indorsatummal*: Archivio della Congregazione per le Cause dei Santi (ACCS), Congregationes ordinariae, Litterae et rescripta [Positiones], n. 8497.

9 Lásd KRAUS, ANDREAS: *Das päpstliche Staatssekretariat unter Urban VIII. 1623–1644* (Römische Quartalschrift Supplementheft 29). Rom–Freiburg–Wien, 1964. 53.

10 Tegrini levele: Biblioteca Apostolica Vaticana (BAV), Fondo Barberiniani Latini, vol. 6893, fol. 53^r. Kiadva téves névelvasattal (Tegrino helyett Segnino): *PÓL* II. függ., n. 25, 767.

11 Eminentissimus cardinalis Strigoniensis exponens recipere per suam dioecesim brevium Romanum cum missali dummodo concedatur sibi licentia recitandi officia et celebrandi festa sanctorum titularium[?] quondam in notula transmissa ad effectum, ut revideantur et approbentur per hanc sacram congregationem. Supplicavit ea licita[?] et approbata permitti interim separatim in fine brevii Romani ..., et sacra congregatio consensit facto verbo cum sanctissimo. Sanctissimus annuit et mandavit benigne responderi et laudari pietatem et zelum circa ritum Romanum. ACCS Decreti Liturgici, vol. 1630–1631, fol. 73^v.

12 Szövege: FRANKL VILMOS: *Pázmány Péter és kora*. I–III. Pest, 1868–1872. III. 112, 1. j.

13 Epistola eminentissimi domini cardinalis Pazmani una cum missis propriis sanctorum regni Hungariae transmissis ab eodem domino cardinale ad hanc sacram congregationem ad effectum illas revidendi, fuit remissa ad eminentissimos dominos, dominos cardinales Caietanum et Cesarinum, quibus tam dicta epistula quam etiam missae fuerunt [...] per me secretarium consignatae. ACCS Decr. Lit., vol. 1630–1631, fol. 115^v.

ható tanulmányozás és ellenőrzés alá vették, amely pontosan egy évet vett igénybe. A kongregáció Caetani beszámolója alapján 1631. november 15-én adott fakultást az említett két kardinálisnak és Giovanni Battista Pamphili bíborosnak (a későbbi X. Ince pápának) a szükséges korrekciók meghatározására.¹⁴ Arról, hogy a benyújtott anyagon pontosan milyen változtatásokat eszközöltek, nincs tudomásunk. Mindez egyébként már a végső döntést közvetlenül megelőző lépés volt. November 22-i ülésén a rítus kongregáció ugyancsak Caetani jelentése nyomán saját hatáskörében kiadott dekrétumban engedélyezte Magyarország területén a római misszale és breviárium kért kiegészítésekkel történő használatát.¹⁵ Az ügymenet végét a *Segreteria dei Brevi ai Principi* által 1631. november 29-én kiállított bréve jelentette, amelyben VIII. Orbán értesítette Pázmányt az apostoli engedélyezés megadásáról, s méltatta a római rítus meghonosítása érdekében végzett tevékenységét.¹⁶ A bréve és a kongregáció által ellenőrzött szöveg egy legújabb kiadású római breviárium kíséretében Pázmány ágense, Camillo Cattaneo jóvoltából már karácsonykor megérkezett Nagyszombatba.¹⁷

A primás ezt követően már december 29-én nemzeti zsinatot hirdetett 1632. március 8-i dátummal a végrehajtás kihirdetésére és foganatosítására.¹⁸ A zsinatot római útja miatt el kellett halasztania, viszont február 8-i rendeletében húsvéti kezdettel egyházmegyéjében előírta a római rítus használatát, s tudatta káptalanjával, hogy a magyar szentek officiumai már nyomdában vannak, s azokat egyházmegyéje papságának *gratis* fogja szétosztani.¹⁹ Az Örök Városból való visszatérte után összes szuffraganeusának előírta a római rítus bevezetését, majd az 1633. évi nemzeti zsinat – korábbi rendelkezését megerősítve – a római rítus kizárólagos használatát kánoni büntetések terhe alatt az egész ország területén kötelezővé tette.²⁰ A határozat – úgy tűnik – rövid idő alatt éreztette hatását a gyakorlatban,²¹ egyedül Zágráb szegült ellen, és saját szertartásrendje megőrzése

14 Eminentissimo Caetano referente officia transmissio a cardinale Pasmani pro illorum approbatione sacra congregatione dedit facultatem eminentissimis dominis cardinalibus Caetano, Pamphilio et Cesarino et [...] corrigendi et approbandi. ACCS Decr. Lit., vol. 1630–1631, fol. 125^v.

15 Eminentissimo Caetano referente officia propria necnon missas pro regno Hungariae sacra rituum congregatione approbavit, et mandavit expediri decretum, quod fuit tenoris videlicet: Supradicta officia propria necnon missae pro regno Hungariae ab eminentissimo et reverendissimo domino cardinale Pasmanis ad sacram rituum congregationem transmissa et ab eminentissimis et reverendissimis cardinalibus Caetano, Pamphilio et Cesarino recognita et emendata, eadem sacra rituum congregatio approbavit, et ut in regno Hungariae licite recitari et celebrari possint, concessit. ACCS Decr. Lit., vol. 1630–1631, fol. 198^r.

16 Másolata: Primási Levéltár (PL), Archivum Ecclesiasticum Vetus (AEV), n. 155/2. Szövegét lásd *Források* n. 1.

17 Pázmány köszönőlevele Francesco Barberinihez, Nagyszombat 1632. jan. 2. *PÖL* II, n. 701, 231.

18 Felhívása a nyitrai káptalanhoz *PÖL* II, n. 700, 230; valamint másokhoz téves datálással: *uo.* n. 706, 236–237.

19 *PÖL* II, n. 709, 240. Eredetije: Esztergomi Főszékeskáptalan Magnálevéltára, Capsae ecclesiasticorum, caps. 12, fasc. 2, n. 12. – Hogy a kinyomtatott officiumoknak máig sem ismeretes egyetlen példánya sem (Vö. *Régi Magyarországi Nyomtatványok. II. 1601–1635.* Szerk. BORSA GEDEON-HERVAY FERENC. Bp., 1983, 562–479.), az talán azzal magyarázható, hogy nem egy önálló, bekötött műről, hanem csak néhány lapból álló kompendiumról lehetett szó.

20 Decr. IX. PÉTERFFY: *Concilia*. II. 329.

21 Vö. *PÖL* II, n. 815, 398. – A római rítus elterjedésének mértékéről a kánoni látogatási jegyzőkönyvek segítségével alkothatunk némi képet. Az ellenőrzést az esztergomi főegyházmegyre szűkítve, a már kiadott protokollumok tanúsága szerint azt állapíthatjuk meg, hogy míg az 1626. és 1630. évi egyházlátogatások alkalmával még csak elvették a plébániákon római szertartáskönyveket,

érdekében Rómához fellebbezett. Ezzel a kérdéssel azonban már nem az elsősorban illetékes rítus kongregáció,²² hanem – vélhetően a kialakult polemikus helyzet miatt – Pázmány fellépése nyomán maga a Szent Hivatal foglalkozott 1635-ben.²³ Az inkvizíció állásfoglalása nyomán VIII. Orbán 1635. szeptember 28-i brevéjében utasította Zágrábot saját rítusának hatályon kívül helyezésére és a római azonnali bevezetésére, ám ez még így is lassabban ment végbe, mint Magyarországon.²⁴

II. KANONIZÁCIÓ

1. Szent István ünnepének felvétele a római liturgiába

Míg a római szertartásrend hivatalos hazai recepciója csak az 1620-as évek végén vette kezdetét, az ellenkező irányú törekvés, azaz hogy a hazai szentek ünnepeit az egész világegyházban megüljék, már évekkel korábban megfigyelhető. Abban, hogy a soproni országgyűlésen összegyűlt magyar rendek Pázmány vezetésével 1625. november 19-én közösen, majd egy héttel később II. Ferdinánd (1619–1637) külön is kérte VIII. Orbántól a magyarságot a kereszténységre térítő Szent István és Szent Adalbert ünnepének felvételét a római kalendáriumba, elsősorban a magyarországi katolicizmus újjáéledésének szimbolizálására és nemzetközi reprezentációjára való igényt kell látnunk.²⁵

1634-ben már jóval nagyobb számban, de nem kizárólagosan. A század második feléig csupán a barsi főesperességre vonatkozóan rendelkezünk kitekintéssel. A bejegyzések azt mutatják, hogy mindazon helyek, amelyeket az 1626. évi vizitáció feltüntet, 1647-ben jószerivel rendelkeznek római misszá-léval, sok helyen azonban még nem, s ugyanez a helyzet 1657-ben és 1674-ben is. Vö. Pázmány Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1616–1637). Kiad. BEKE MARGIT. Bp., 1994. (*Strigonium Antiquum* 3.) *passim*; *Visitatio Canonica. Az Esztergomi Főegyházmegye Barsi Főesperességének egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1647–1674*. Kiad. TOMISA ILONA, Bp., 1992. *passim*.

- 22 A rítus kongregáció elé az ügyszóhoz kapcsolódóan csupán egy helyi szent ünnepe megülésének engedélyezése (*Petitio ecclesiae Zagabriensis circa licentiam celebrandi festum beati Augustini Croati*) került, de azon kívül, hogy 1635. április 13-án egy *relator*-kardinalist jelöltek ki Antonio Barberini bíboros személyében, további fejlemény nem ismert. ACCS Decr. lit., vol. 1632–1636, fol. 174^r. A kérvény: Uo., Litt. et resc., n. 10433.
- 23 Lásd Pázmány levelét Francesco Barberinihez, Sopron, 1635. jan. 27. (*PÖL* II. n. 926, 546–547); Draskovich György váci püspök levelét Vinkovich Benedek pécsi püspök, zágrábi nagypréposthoz, Pozsony, 1635. ápr. 2 (*Arhiv za povjestnicu Jugoslavensku* X [Ed. IVAN KUKULJEVIĆ], Zagreb, 1869, n. 7, 155.); valamint 1635. szept. 28-i breve szövegét, amely részletesen szól az előzményekről. – Ezzel az esettel, mivel FRANKÓI feldolgozását bőségesen elegendőnek találtam (FRANKL: *Pázmány*. III. 115–118.) részletesebben nem foglalkozom, csupán a következő jegyzetben sorolok fel néhány rá vonatkozó forrást, s ezekből a függelékben is közlök egy-kettőt.
- 24 A tiltakozás körülményeire lásd Vinkovich Benedek zágrábi nagyprépost levelét az 1634-i tartományi zsinathoz, Nagyszombat 1634. máj. 27. (*Arhiv za povjestnicu* X, n. 10, 151–153) A breve másolata: PL AEV n. 166. Kiadva Ergelich 1635. nov. 20-ai, kihirdetését elrendelő oklevelébe foglalva: *Arhiv za povjestnicu* X. n. 8, 155–157. A breve fogadtatásának körülményeire: Ergelich Ferenc zágrábi és Tomkó János boszniai püspök levelei Pázmányhoz, Zágráb, 1635. nov. 12 és 22. (PL Archivum Saeculare [AS], Acta radicalia, classis X, n. 196, 61. cs., fol. 60. 62. 70; 7. cs., fol. 38–39; *Források* n. 3–5.); valamint Pázmány Ergelichhez, Pozsony, 1635. dec. 8. (*PÖL* II. n. 989, 618–619.)
- 25 A rendek kérvénye: *PÖL* II, n. 320, 480–481. Eredetije: BAV Barb. Lat., vol. 6905, fol. 15^{rv} és 18^{rv}. II. Ferdinándé: Uo., vol. 6835, n. 14. – A harmincéves háborút kirobbantó uralkodónak egyébként általános törkevése volt birodalma szentjeinek gyarapítása.

A pápának címzett kérelmeket a rítus kongregáció 1626. január 31-i ülésén ugyan behatóan megtárgyalta a csehek szintén Adalbertre, valamint Szent Vencelre irányuló kérésével együtt, határozatában azonban minden különösebb indoklás nélkül arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem időszerű foglalkozni a kérdéssel.²⁶ Mivel a magyar kívánság nem találkozott egyértelmű elutasítással, Pázmány a római rítus behozatalával párhuzamosan vitte tovább az ügyet. 1630. október 14-én kérte II. Ferdinándot, hogy újítsa meg kérelmét, és képviselével a hazatérő bécsi nunciust, Giovanni Battista Pallotto bíborost bízza meg, ő maga pedig november 18-án fordult ismét a pápához és a bíboros-neposzhoz.²⁷ Az uralkodó október 25-én, majd a trónörökös, a már magyar királlyá koronázott III. Ferdinánd (1637–1657) négy nappal később íratott ennek érdekében Rómába.²⁸

Ezt követően az ügy igen különös fordulatokon ment keresztül. VIII. Orbán 1631. március 15-i brevéiben megtagadta a kérés teljesítését,²⁹ s május 18-án Pallotto is – közelebről nem részletezett – áthághatatlan nehézségekről számolt be.³⁰ Fél évvel később azonban, szeptember 25-én Pázmány, két nappal később az ő értesüléseire hivatkozva maga az uralkodó mondott köszönetet a pápai döntésért, hogy Szent István ünnepét mégiscsak kiterjesztik az egész világegyházra.³¹ Erre VIII. Orbán 1632. január 17-i brevéiben reflektált, s a prímást felhatalmazta arra, hogy a jó hírt közölje az ország katolikus rendjeivel is.³² Az illetékes rítus kongregáció aktáiban ugyanakkor – a Barberini-pápa pontifikátusa alatt szokatlan módon – nyoma sincs annak, hogy a testület egyáltalán foglalkozott volna a szent király tiszteletének a római kalendáriumba történő felvételével. Pázmány kérését a kongregációnál a kései utód, Szelepchény György (1666–1685) újította meg 1679-ben³³ s részben ennek folyománya volt XI. Ince közis-

26 Quibus omnibus ad sacram rituum congregationem per eundem sanctissimum remissis, sacra congregatio pro nunc nihil agendum censuit. (Az ülés aktája részletesen össze is foglalja a kérvényekben foglaltakat.) ACCS Decr. lit., vol. 1605–1625, fol. 205^v–206^r; vol. 1625–1627, fol. 12^v. A cseh rendek memoriáléja: Uo. Litt. et rescr. n. 6563.

27 PÖL II. n. 604, 142–143; n. 629–630, 150–151.

28 A regensburgi birodalmi gyűlésről: BAV Barb. Lat., vol. 6838, n. 18; vol. 6847, n. 9.

29 FRANKL. Pázmány. III. 112, 2. j.

30 Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Saatenabteilungen, Staatsabteilung Rom, Hofkorrespondenz, Faszikel 10, Konvolut Kardinäle an Ferdinand II. 1631, fol. 5–6. – A császár július 21-én köszöntö meg közreműködését: de sanctorum Adalberti et Stephani Hungariae regis in calendarium Romanum receptione, tametsi quidem ea res ... effectu suo caruit, gratum tamen, quod vota nostra curae sibi fuisse indicat. Uo., Diplomatische Korrespondenz, Fz. 53, Konv. Ferdinand an Savelli[!], fol. 15.

31 Levele Francesco Barberinihez: PÖL II. n. 683, 212. – II. Ferdinánd VIII. Orbánhoz és unokaöccséhez: BAV Barb. Lat. vol. 6839, n. 8; vol. 6842, fol. 18^{rv} és 25^{rv}, n. 6.

32 FRANKL. Pázmány. III. 112, 3. j. – A Pázmányhoz intézett breve másolata: PL AEV n. 155/1. (Forrássok n. 2.)

33 Levelét a november 17-ei ülésen olvasták fel, döntés nélkül: Strigoniensis archiepiscopus super commutatione officii. Lectus. ACCS Decr. Lit. vol. 1679–1680. fol. 6^v. – Hogy a „commutatione officii” Szent Istvánét jelentette, Klobusoczky János római magyar gyóntatótól tudjuk: Intellexi cum grandi consolatione cultum protoregis nostra in recitatione officii in tota ecclesia promovendum celsitudinis vestrae semper curae fuisse, et adhuc esse, Deus det felicissimum successum ad cuius gloriam haec omnia redundare. Levele Szelepchényihez, Róma 1679. augusztus 26. PL AS Act. rad., class. X. n. 196, 37. cs., fol. 193. – Szelepchény már 1671-ben felkarolta az ügyet: „Voltam cardinalis Landgraviusnál is, igen várja azon méltóságos fejedelmi cardinal a’ leveleket Szent István királ innepe felől ...” Vanoviczy János a prímáshoz, Róma, 1671. febr. 14. Uo. 42. cs., fol. 110.

mert döntése, amelyben immár a rítus kongregáció közreműködésével Szent István ünnepét Buda visszafoglalásának napjára, szeptember 2-ára (a magyar rendek eredeti elképzelése augusztus 21-e volt, lévén 20-a Szent Bernát ünnepé) iktatta a római kalendáriumba és így megülését mind a zsolozsmában, mind a szentmisében az egész világon kötelezővé tette.³⁴

Mivel ez az aktus is alapvetően politikai motivációjú volt, az 1631–1632-es események magyarázatát szintén e téren kell keresni. Miután 1631 augusztusától Bécs minden addiginál erőteljesebb diplomáciai offenzívába kezdett annak érdekében, hogy a birodalmi protestánsok és a svédek elleni küzdelméhez a Szentszéktől nagyobb pénzsegélyhez jusson, II. Ferdinánd korábbi kérésének váratlan teljesítése talán ezek részbeni visszautasítását volt hivatott kompenzálni.³⁵ Azt pedig, hogy a legfelsőbb szinten meghozott és brève formájában publikált pápai elhatározás papíron maradt, a hamarosan az Örök Városba érkező Pázmány és a Szentszék közötti éles összeütközés több mint elégségesen indokolja.

2. A kassai vértanúk és Árpád-házi Margit sikertelen kanonizációja

A római rítus behozatala és Szent István kultuszának elmélyítése mellett ez idő tájt a hazai katolicizmus részéről nem hiányzott az újabb nemzeti szentek kanonizációjára irányuló igyekezet sem. Pázmány illetékes ordináriusként 1628. szeptember 23-án fordult VIII. Orbánhoz a Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629) hajdúi által 1619-ben Kassán megölt Kőrösi Márk esztergomi kanonok, valamint Pongrácz István és Grodecz Menyhért jezsuita vértanúk boldoggá avatási eljárásának megkezdése és ereklyéik ezt megelőző nyilvános tiszteletének engedélyezése érdekében. Leveléhez a vikáriusa által ugyanazon évben lefolytatott tanúkihallgatások jegyzőkönyvét is mellékelte. A rítus kongregáció 1629. január 27-én foglalkozott a prímás kérésével, és el is rendelte a benyújtott iratok szakértői tanulmányozását.³⁶ Ennek lezárultával Carlo Pio di Savoya bíboros jelentést tett a kongregációnak, amely a feltételeket úgymond nem találta alkalmasnak arra, hogy bármilyen döntést is hozzon,³⁷ jöllehet a vértanúk már helyi tiszteletnek örvendtek, s Pázmány elsősorban ehhez akarta a Szentszék jóváhagyását megszerezni. Minden valószínűség szerint gondot okozhattak a lefolytatott vizsgálat hiányosságai, hiszen az erdélyi fejedelem fennhatósága alatt álló területen történetekről mindössze négy tanú hitelt érdemlő vallomását sikerült összegyűjteni. Továbbá – mint alább látni fogjuk – a Kúria ekkoriban már erősen kifogásolta a kanonizációt

34 A döntésre: FRAKNÓI VILMOS: *XI. Ince és Magyarország fölszabadítása a török uralom alól*. Bp., 1886. 205. A kongregáció aktáiban nincs erre vonatkozó bejegyzés.

35 Vö. REPGEN, KONRAD: *Die römische Kurie und die Westfälische Friede. Kaiser und Reich (1521–1644) I/1–2* Tübingen, 1961–1965. I/1, 290. (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom 14–15).

36 Fuit transmissus processus ab archiepiscopo Strigoniensi fabricatus spuer martyrio archidiaconi Strigoniensis et duorum sacerdotum e societate Iesu ob constantiam et professionem catholicae fidei, et instatum committi iuxta solitum necnon concedi, quod eorum reliquiae interim possint venerationi exponi, prout antea expositae erant et fuit commissus illustrissimo Debo. ACCS Decr. lit., vol. 1627–1629, fol. 247^{rv}.

37 Illustrissimus Pius retulit processus auctoritate ordinaria fabricatos super martyrio archidiaconi Strigoniensis et duorum sacerdotum e societate Iesu ob constantiam et defensionem catholicorum fidei, et sacrae rituum congregationi nil placuit pro nunc definire. ACCS Decr. lit., vol. 1627–1629, fol. 371^{rv}.

megelőző nyilvános *veneratiók* meglétét. Arra nézve, hogy a század folyamán Rómában további lépéseket tettek volna a három vértanú érdekében, semmilyen adat nem maradt fenn,³⁸ s mint jól tudjuk, múlt századbeli boldoggá nyilvánításuk után szentté avatásukra csak a közelmúltban került sor.

A kassai vértanúk oltárra emelésének gondolatát egy évtized múlva egy másik nemzeti szent, Árpád-házi Margit boldoggá avatását megcélzó igyekezet váltotta fel. A kanonizációt három érintett fél is szorgalmazta: a domonkos rend, amelynek egykor tagja volt, III. Ferdinánd és a hazai hierarchia. Az uralkodónál lényegében a személyes motivációk domináltak, hiszen Margit ünnepe a születésnapjára esett.³⁹ A magyar klérus szerepe pedig csupán a közreműködésre korlátozódott, a kezdeményezők ugyanis a domonkosok voltak.

A rend római vezetése, látva a katolikus megújulás sikereit az egyetlen, Szombathe-lyen megmaradt kolostoruk mellé újabbak létesítésével kívánta a magyarországi rendtartományt életre keltetni. Ennek előkészítésével Sigismundus Ferrariust, a bécsi egyetem domonkos tanárát bízta meg, aki első lépésként egy több mint 600 oldalas „monográfiát” írt a prédikálók rendjének magyarországi tevékenységéről.⁴⁰ Az e történeti nyomozás közben talált Margitra vonatkozó, félbemaradt kanonizációjára utaló számos adat (munkájának mintegy negyede Margittal foglalkozik) indította Ferrariust arra, hogy felsőbb helyeken felvesse a boldoggá avatás folytatásának gondolatát. Az ötlet tehát tőle származott, s elhatározását csak megerősíthette, hogy 1635. szeptember 8-án Sennyey István győri püspök, udvari kancellár korábbi információi nyomán a pozsonyi klarisszáknál megtalálta Margit szinte hiánytalanul fennmaradt ereklyéit.⁴¹ Ferrarius a kanonizációt két szálon, a bécsi udvarnál és a rend római vezetésénél indította el.

38 A Lósy Imre által lefolytatott perről azonban Szegedy Ferenc Lénárt esztergomi érseki vikárius Nagyszombatban, 1661. febr. 14-én hiteles másolatot állított ki. Ez megtalálható: Magyar Országos Levéltár (MOL), Egyházi iratgyűjtemény (R 302), 4. tétel.

39 *Hac natali maiestatis vestrae sacratissimae die beatae Margarithae virginis et martyris, tanquam patronae suae festum alacriter celebrare consuevit regnum hoc Hungariae maiestatis vestrae sacratissimae, sed merito eo quoque nomine iucunde hilariterque celebrare debet, quod haec dies margarithum illud pretiosum illi attulit, cuius verticem corona ipsius primum, deinde regni Bohemici, postmodum vero sacri Romani imperii exornavit, quo margaritho cum fulgere toto orbe coeperit, sperat suum pristinum florem et splendorem recurepaturum. Annus ocatvus supra millesimum sexcentisimum, cum turbidus Hungariae fuerit, gaudere sane debet, quod eo anno fuerit exortum sydus ac margarithum, quo nunc serenitatem sibi exortam in perfectum diem crescere sperare possit, quod Dei nutu ac intercessione beatae Mariae virginis ac sanctae Margarithae concedatur.* Lósy Imre esztergomi érsek III. Ferdinándhoz, Pozsony, 1637. július 11. MOL Magyar Kancelláriai Levéltár (MKL), Magyar Királyi Kancellária, Litterae archiepiscoporum (A 30), n. 93/1637.

40 *De rebus Ungaricae provinciae sacri ordinis Praedicatorum*, Viennae 1637. – Az 1589-ben az itáliai Vigavanóban született és a salamancai egyetemen végzett Ferrarius e művét már mint a magyarországi rendtartomány visszaállítására megbízott *commissarius et procurator generalis* készítette el. Előtte Grazban *regens scholae*, majd 1630-tól Bécsben a teológia magisztereként *regens studii generalis*. 1646-ban halt meg a római Santa Sabina kolostorban. RÖSSLER MÁRIA IRÉN: *Magyar domonkosrendi példák és legendák. Néhány középkori magyar vonatkozású, domonkosrendi költői történetek Ferrari Zsigmond „De rebus Ungaricae provinciae sacri ordinis Praedicatorum” című művéből.* Kassa, 1927. 9–15.

41 Ferrarius beszámolóját szó szerinti fordításban hozza: NÉMETHY LAJOS: *Adatok Árpád-házi Boldog Margit ereklyéinek történetéhez.* Bp., 1884. 78–82.

III. Ferdinánd a boldoggá avatást első ízben 1639. május 17-én kérelmezte VIII. Orbántól, és utasítást adott római követének, hogy a pápánál és az illetékes hivataloknál tegye meg a szükséges lépéseket.⁴² Kérését 1640 februárjában megújította. Párhuzamosan Ferrarius egyik bécsi és hozzá hasonlóan feltehetően ugyancsak olasz származású rendtársát, Antoninus Sartoriust küldte Rómába, hogy a domonkos generálist megnyerje a célnak. A további események kulcsfigurája már kizárólag ez a nagyon egyszerű gondolkodású, de lángbuzgalmú pap lett.

A sok vihart megélt generális, Niccolo Ridolfi, aki már évtizedekkel korábban kapcsolatba került a magyar egyházzal (többek között ő intézte Pázmány pápai megerősítését), felkarolta a Sartorius által előadott tervet. Miután mind Rómában, mind pedig Avignonban hasztalanul kerestette a Margit életéről felvett középkori tanúvallomások jegyzőkönyvét, 1640. szeptember 18-án a rend nevében újabb tanúkihallgatások lefolytatásával bízta meg Sartoriust, aki a rítus kongregációtól az ehhez szükséges instrukciókat megszerezve tért vissza.⁴³ Az ügyben szintén eljáró római császári diplomácia képviselője, azaz a Federigo Savelli követet távollétében ideiglenesen helyettesítő Christoph Peutinger, a Rota német auditora szeptember 9-én ugyancsak arról tudósította a bécsi udvart, hogy a pápai válasz nem volt elutasító, de a szent életéről lefolytatott kánoni per hiánya bármilyen további lépést lehetetlenné tesz. Ezért a Rómában kapott tanácsok alapján ő is azt javasolta, hogy az uralkodó utasítsa az illetékes megyésfőpásztort a vizsgálat Sartorius által vitt instrukciók alapján történő lefolytatására.

Az ügyet III. Ferdinánd részéről koordináló magyar kancellária 1640. november 20-i véleményezésében az eltelt évszázadok, a szent életének török által megszállva tartott helyszínei és a protestantizmus térnyerése révén háttérbe szorult kultusza miatt nem tartotta könnyen kivitelezhetőnek a tanúkihallgatásokat. Mindazáltal arra az álláspontra helyezkedett, hogy Lósy Imre esztergomi érsek (1637–1642) a kérdés megvitatására hívja össze az elérhető püspököket, szerezzen információkat a Kúriától a per lefolytatásának módjáról, és tegyen javaslatokat a további lehetséges és szükséges teendőket illetően.⁴⁴

42 MOL MKL Conceptus expeditionum (A 35), n. 137/1639. (Források n. 6.)

43 FRAKNÓI VILMOS: *Újabb adatok Árpádházi Boldog Margit cultusa és canonisatiója történetéhez*. NÉMETHY: *Adatok*. 251–277 (függeléként csatolva), itt 256–257. – A kongregáció és a magyar kancellária archivumában, valamint a primási levéltárban található iratok mellett az események legfontosabb kútfőjeül Sartoriusnak a történetekről készített emlékirata szolgál, amelyet a domonkosok római levéltára őriz. FRAKNÓI kizárólag e – a rend akkori levéltárosától kapott – forrást használta. Én azonban mind Rómában, mind FRAKNÓI hagyatékában hasztalan kerestem.

44 Christophorus Peitinger scribit suae maiestati Roma de 9 Septembris. Litteras, quas sua maiestas adhuc mense Februarii ad summum pontificem de beatificatione sanctae Margaritae Belae quarti regis Hungariae filiae dederat, se eas in absentia domini oratoris consignasse, et pro negotii effectuatione institisse. Verum cum ob defectum processus de vitae sanctitate ulterius haec res prosequi non poterat, opportunum iudicatum fuisse, ut sua maiestas instructionem super conficiendo processu per ordinarium loci confici clementer iubeat. Quo facto nulla amplius beatificationis et officii concedendi superesse poterit difficultas. Opinio: Formationem processus beatificationis beatae Margarethae, qualem Romana curia exigit difficilem videri, tum propter temporis diuturnitatem, quo haec sancta vixerit, tum propter loca a Turcis occupata, demum propter haeresim, quae regnum infectit. Posse nihilominus scribi domino archiepiscopo Strigoniensi, ut habita cum caeteris praelatis, quos ad manus habere potest, intelligentia et accepta de modo processus faciendi Roma transmissa informatione, quid ulterius fieri possit ac debeat, suae maiestati perscribat. MOL MKL Propositiones et opiniones (A 33), n. 295/1640 (prop. 20. Nov. 1640.). Peutinger levelének s.k. eredetije: MOL MKL Litterae privatorum (A 32), n. 372/1640 (Források, n. 7.).

Ezekre vonatkozólag az (1640 augusztusától Regensburgban időző) udvarba érkező Sartorius tudott hasznos részletekkel szolgálni. A domonkost – miután audienciáján ki-
eszközölte az uralkodó további támogatását – Lippay György kancellár kíséretében
1640 januárjában már Nagyszombatban találjuk. A *procurator et commissarius gene-
ralisként* eljáró szerzetesnek – akit immár nemcsak a rendje, hanem az uralkodó is hi-
vatalosan felkért a boldoggá avatás intézésére – itt nem csupán több prelátust sikerült
a cél érdekében megnyerni, hanem a következő országgyűlés előkészítésére összehívott
Consilium Hungaricum tagjai közül számos világi főúr is támogatásáról biztosította a
vállalkozást.⁴⁵

A kanonizáció itthoni előkészítése gyors léptekkel haladt előre. A Lósy primás veze-
tésével működő, két püspök és négy esztergomi kanonok alkotta vizsgálóbizottság
mind Nagyszombatban, mind Pozsonyban tanúkihallgatásokat eszközölt Margit folya-
matos tiszteletének bizonyítására, s felmérte az ereklyék állapotát. Sokat lendített az
ügyön, hogy a test mellett megtalálták a középkori *processus* másodpéldányát, amelyről
hiteles másolatot is készítettek egy a paleográfiában jártas győri ferences segítségé-
vel.⁴⁶ Így 1641. május 11-én Lósy már azt jelenthette III. Ferdinándnak, hogy –
amennyire a körülmények engedték – a Szentszék rendelkezésének megfelelően lefoly-
tatta az eljárást, az iratokat pedig Sartorius gondjaira bízta, hogy azokat eljuttassa a rí-
tus kongregációhoz.⁴⁷

Sartorius ezekkel egyenesen a még mindig a regensburgi birodalmi gyűlésen időző
császári udvarba sietett, ahol tájékoztatta III. Ferdinándot a fejleményekről, s római
útja sikerének biztosításához kérte, hogy az uralkodó intézzen újabb leveleket a Szent-
székhez, kiváltképp a rítus kongregációhoz. A felmerülő költségek biztosításához hihe-
tetlenül magas, de nem irreális összeget, 2400 forintot tartott szükségesnek, de mivel
ennek a felét a magyar főpapok vállalták magukra, 1200 forint utalványoztatásáért fo-
lyamodott a kincstárhoz. A magyar kancellária a kérvényt a primás május 11-i levelével
együtt véleményezte. Az 1641. június 26-án az uralkodó elé terjesztett állásfoglalás ja-
vasolta mind a levelek megírását, mind a kívánt összeg nagy része, a mintegy 1000 fo-
rintnak megfelelő 600 birodalmi tallér kifizetését. Ez utóbbit azonban úgy, hogy elő-
ször csak a fele vehető fel az udvari kamarától, a maradék viszont a küldetés teljesítése
után fizethető ki, ha valóban szükség lesz rá.⁴⁸

45 FRAKNÓI: *Újabb adatok*. 257–258; HAJNAL ISTVÁN: *Az 1642. évi meghíusult országgyűlés időszaka*. Bp., 1930, XIV–XVIII. (Esterházy Miklós nádor iratai. 1: Kormányzattörténeti iratok)

46 FRAKNÓI: *Újabb adatok*. 258. – Kiadása e másolat 18. századi kópiájáról: *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis. A veszprémi püspökség római oklevéltára*. Kiad. FRAKNÓI VILMOS. Bp., 163–383. A másolat keletkezésének körülményeire és forrásértékére. *uo.* CXV–CXXI. – A tanúkihallgatások magyar fordítása e szöveg alapján: *Árpád-házi Szent Margit legrégebb legendája és szentté avatási pere*. Ford. BELLUS IBOLYA-SZABÓ ZSUZSANNA. Bp., 1999. 59–308. A szent kultuszának középkori vonatkozásaira – további irodalommal – lásd KLANICZAY GÁBOR bevezetőjét e kötetben: 7–25.

47 Nagyszombat, 1641. május 11. MOL MKL Litt. archiep. (A 33), n. 113/1641. (*Források* n. 8.)

48 *Frater Anthoninus Sartorius ordinis praedicatorum in praedicto negotio procurator et commissarius generalis repraesentat. Accepit a se processibus formatis et authenticatis per dominum archiepiscopum Strigoniensem de vita et miraculis sanctae Margaritae virginis alias religionis ipsorum praedicatoriae sororis Romam perferendis et congregationi rituum consignandis, superesse, ut de expensis et litteris ad ulteriorem felicem successum necessariis provideatur. Supplicat itaque medietatem expensarum mille et ducentos utpote florenos, cum alteram medietatem praelati Hungariae nise assumpserint, ad effectuum tam pium negotium a trecentis iam et ultra annis*

A kért leveleket a kancellária már június 26-án elkészítette. III. Ferdinánd ezúton azt hozta a pápa tudomására, hogy – a magyar prelátusok és mások kérésére tett korábbi kívánságát megújítva – végre a boldogok sorában szeretné látni Margitot. Kiváltképp azért, hogy ezáltal is erősítse „eretnekségtől fertőzött” országában a szentek kultuszát. Bár közismert, hogy Margit századok óta folyamatos tiszteletnek örvend, a rítus kongregáció kérésére az esztergomi érsekkel újabb tanúkihallgatásokat végeztetett, s mind ezeket, mind a középkori jegyzőkönyvet Rómába fogja küldetni. Hasonló a tartalma a rítus kongregációhoz intézett királyi levélnek is. III. Ferdinánd római képviselői közül ezúttal Peutingert bízta meg, hogy mind VIII. Orbánnál, mind az illetékes hivataloknál császári tekintélyét latba vetve segítse elő az ügy mielőbbi és sikeres befejezését.⁴⁹ Sartorius pedig egy oklevél formájában kiállított, hivatalos meghatalmazást kapott, hogy prokurátorként tegye meg a szükséges lépéseket. Ebben az uralkodó már kizárólag a magyar püspökök kezdeményező szerepére hivatkozik.⁵⁰

Sartoriusnak voltaképpen két feladatot kellett teljesítenie. Az egyik a kanonizáció volt, a másik annak elérése, hogy – még ennek végbemenetele előtt s ezt megalapozandó – a Szentszék ismételten hagyja jóvá és terjessze ki a királylány középkor óta folyamatos kultuszát. A magyar egyházban tudniillik július 13-án mind a liturgiában, mind a zsolozsmában megemlékeztek Margit ünnepéről.⁵¹ Ez a gyakorlat azonban ellentétessé vált a már említett 1634. július 5-i *Coelestis Ierusalem* apostoli konstitúcióval, amely részletes szabályozás keretében kifejezetten az ilyen jellegű, a boldoggá avatást megelőző tiszteletet tiltotta meg.⁵² Az engedélyezés megszerzésére ugyanakkor némi esélyt biztosított, hogy Margit officiumát középkori pápai fakultások birtokában gyakorolták.⁵³

Az első Rómában megtett lépések tehát a kizárólag a magyar domonkosok számára biztosított liturgius tisztelet Magyarországra és a rend egészére való kiterjesztésére írá-

toties a diversis regibus et pontificibus magno zelo susceptum ac litteras sibi clementer elargiri. Opinio: Eximiam pietatem et devotionem suae maiestatis non absque patrocinio singulari sanctae religionis in eius beatificatione et gloria in terris laboraturam, literas porro postulas expediri posse. Sumptus si mille floreni 600 talleri deputentur, quorum media pars dicto supplicanti in discessu suo assignetur, altera medietas nonnisi re ad exitum deducta eidem pro necessitatibus exigentia transmittatur. Facta ulterius per cameram aulicam, cui non ... ordinatione. MOL MKL Prop. et. op. n. 82/1641 (prop. 26 Iunii 1641.) – Lósy levelének kivonata Uo. n. 81. – A magyar kancellária eredménytelenül kísérelte meg a költségeknek az udvari kamarára hárítását. A finanszírozás a pozsonyi kamara feladata lett.

49 Az uralkodói levelek a kamarai iratok között található másolatokról (MOL Magyar Kamara Archivuma [MKA], Acta Ecclesiastica [E 150], fasc. 45, n. 9 [7. d, fol. 12–14.]) kiadva: PRAY, GEORGIUS: *Vita S. Elisabethae ..., necnon B. Margaritae virginis ... Tyrnaviae*, 1770. 240–243.

50 ... cum nuper a fidelibus regni nostri Hungariae praelatis nobis humiliter supplicatum extiterit praedictum negotium apud sedem apostolicam promoveri ... te religiosum patrem, fratrem Antonium Sartorium negotii huius procuratorem instituendum cum processibus authenticis ab ordinario formatis Romam mittendum esse duximus, benigne mandantes, quatenus id ipsum quantum fieri poterit in curia Romana ad felicem exitum perducere coneris. MOL MKA Act. eccl. (E 150), fasc. 45, n. 9, fol. 14 (7. d.).

51 Vö. Lósy fentebb idézett 1637. júl. 11-i levelét. – Margit főünnepé jan. 18-ára esik, júl. 13-a az ókeresztény Margit szűz és vértanúé volt, az Árpád-házi királylány tiszteletére ezt az alkalmat is megragadták.

52 RE, *La Curia*, 141–142.

53 Erre maga III. Ferdinánd is hivatkozik 1639. máj. 17-i levelében. – San Sisto bíboros, pápai legátus 1409. évi engedélye: NÉMETHY: *Adatok*. 22–23. – II. Pius hagyta jóvá, hogy a magyarországi domonkosok Margit tiszteletére misét és officiumot mondjanak, a sírját felkeresőknek pedig 140 napi búcsút engedélyezett. FRANKÓ: *Újabb adatok*. 259.

nyultak. Az uralkodó, a magyar prelátusok és a domonkos rend nevében ezt kérelmező memoriálét Peutinger nyújtotta be a kongregációhoz. A bíborosok 1642. február 8-án tárgyalták a kérvényt, és vizsgálatára a „magyar szakértő” Alessandro Cesarinit (ugyanazt, aki 1630–1631-ben a magyar szentek officiumait ellenőrizte) jelölték ki maguk közül.⁵⁴ Időközben azonban, 1642. június elején VIII. Orbán újabb dekrétumban szabályozta a szentek kultuszának feltételeit és a kanonizációs eljárás módozatait.⁵⁵ Mivel ezek után vajmi kevés remény mutatkozott az officium kiterjesztésének megvalósítására, Cesarini javaslatára Sartorius újabb kérvényében immár csupán a középkori kiváltságok jóváhagyását kérte. Jelesül a magyarországi domonkos rendtartomány nevében a zsolozsma recitációjának megerősítését, arra hivatkozva, hogy azt a szerzetesek 1615-ig, Magyarországról való kiűzésükig megszakítás nélkül végezték. A kongregáció azonban 1642. július 19-i gyűlésén az officium végzését nem akarta sem helyben hagyni, sem megtiltani,⁵⁶ mivel a praxist írásos dokumentumokkal nem tudták alátámasztani, ugyanakkor – mint Rómától távoli és a helyi egyháztól elfogadott gyakorlat felett – a kongregáció hajlandó volt szemet hunyni.⁵⁷

Sartorius ekkor már közel egy éve az Örök Városban tartózkodott (szálláshelye a domonkosok központi kolostorában, a *Santa Maria sopra Minerva* mellett volt), s e kitérő döntés egyben azt jelentette számára, hogy minden eddigi fáradozása eredménytelen maradt. A kanonizáció egy tapodtat sem haladt előre. Az egész procedúrát előlről kellett kezdeni, immár a kurrens szabályozásnak megfelelő, formális beatifikáció szorgalmazásával.

Sartorius az új dekrétumoknak megfelelő módon és formában 1642 szeptemberében közölte ismét a ritus kongregációval III. Ferdinánd, Mária Anna császárné, a magyar prelátusok és az egész domonkos rend Margit boldoggá és szentté avatására (*beatificationis et canonizationis*) irányuló szándékát. A recens előírásoknak megfelelően kérvényéhez mellékelte az eljárás megkezdését apostoli tekintéllyel elrendelő, általános megbízás (*commissio generalis*) általa előre elkészítettett szövegét, s kérte, hogy a kongregáció utasítsa titkárát a pápa aláírásának rávezettetésére. Azt is tudatta, hogy a szükséges citációt a *promotor fidei* (közkeletűen az „ördög ügyvédje”, aki jelen esetben a magyar főkegyúri jog körüli vitákban is szakértősködő Pietro Francesco Rossi volt) felé megtette, s eljuttatta hozzá a *commissio generalis* másolatát.⁵⁸ Ezt követően röviden ismertette a tényállást: az 1270-ben a szentség hírében elhunyt Margit mind életében, mind halála után bekövetkezett másod és harmad osztályú csodáit nemcsak régi és újabb iratok (a Lósy által lefolytatott processusnak már csak így lehetett hasznát ven-

54 FRAKNÓI: *Újabb adatok*. 260–261.

55 Ennek szövege a *Bullarium Romanum*nak sem a római sem a torinói kiadásában nem található meg.

56 *Sacra congregatio noluit dictam recitationem nec approbare nec reproare*. ACCS Decr. lit., vol. 1642–1645, fol. 80^{rv}. – Az erre vonatkozó kérvény eredetileg megtalálható volt Uo. Litt. et resc., n. 13310, de jelenleg hiányzik.

57 FRAKNÓI: *Újabb adatok*. 261–262. – FRAKNÓI egyébként Sartorius emlékirata alapján júl. 17-i döntésről beszél.

58 A *promotor fidei*, akit korábban esetről esetre bíztak meg, VIII. Orbán 1631. jan. 23-i dekrétuma alapján ekkor már állandó tisztség volt a kongregációnál. RE, *La Curia*, 440. – A kanonizációk történeti fejlődését és módját INDELICATO, S.: *Il processo apostolico di beatificazione* (Roma, 1945) és *Le basi giuridiche del processo di beatificazione. Dottrina e Giurisprudenza intorno all'introduzione delle cause dei servi di Dio* (Roma, 1944); valamint BROSCH, J.: *Der Heiligsprechungsprozess per viam cultus* (Roma, 1938) munkái alapján összefoglalja: RE, *La Curia*, 142–146.

ni), hanem a X. Gergely (1271–1276) megbízásából közvetlenül a halála után elkezdett és XXI. János (1276–1277) alatt, 1276-ban befejezett tanúkihallgatások is igazolják. Ezek hitelesített jegyzőkönyvét sirjában találták meg, amikor is ereklyéit a török elől a nagyszombati Keresztelő Szent János-kolostorba menekítették. Végezetül pedig megemlítette, hogy a boldoggá avatást kérelmezők, a császár és a császárné, a magyar főpapok és a domonkos rend levelei rendelkezésre állnak, s az új előírások kívánalmaival összhangban vannak.⁵⁹ VIII. Orbán a kért szignatúrát rövidesen (szeptember 4-én) megadta, és ezzel Árpád-házi Margit boldoggá avatása – ki tudja, hányadszor – ismét kezdetét vette, de immár úgymond apostoli kezdeményezésre és auctoritással.

A pápai *commissio generalis*ra és az abban foglaltakra való hivatkozással Sartorius 1642. december 1-jén megsürgette a rítus kongregációt, hogy tagjai közül jelöljön ki egy relátort, s erre a tisztségre a már korábban megbízott Cesarini bíborost ajánlotta.⁶⁰ A kongregáció december 17-én választotta ki ismét a kardinálist Margit ügyének felügyeletére.⁶¹ Ezt követően adott a kongregáció Cesarini előterjesztésére 1643. január 24-én *remissionalist* immár Lippay György esztergomi érsek (1642–1666) mint területileg illetékes ordinárius részére, hogy Margit rendkívüli tiszteletének bizonyítására új processzust folytasson le.⁶² Az ügy tehát ismét eljutott arra a szintre, ahol 1640-ben állt, azaz vissza Nagyszombatba, mégis azzal a lényeges különbséggel, hogy Sartorius működésének köszönhetően a római adminisztrációs háttér már kellőképpen elő volt készítve, s a boldoggá avatási eljárást a Szentszék hivatalosan is megkezdettnek nyilvánította.

Mindez egyedül a levelei tanúsága szerint⁶³ latinul is alig tudó szerzetes egyéni buzgóságának és kitartásának volt köszönhető. Noha a szentszéki hivatalnokokkal lefolytatott tárgyalásai során élvezte a római császári diplomáciai misszió, Federigo Savelli követ és Christoph Peutinger rotai auditor támogatását, akik a pápa és Francesco Barberini bíboros-nepos felé képviselték az ügyet, gyakorlatilag teljesen magára hagyatva kellett tevékenykednie a pápai bürokrácia útvesztőiben. Az otthonról hozott pénz rövidesen elfogyott, s többszöri sürgetése ellenére sem a pozsonyi kamara,⁶⁴ sem a költségek felét magukra vállaló magyar főpapok nem küldtek további segílyt, sőt a primás nem is válaszolt a leveleire. Azt, hogy Margit officiumának engedélyezését

59 ACCS Litt. et resc., n. 13453/a. (Források. n. 10.)

60 ACCS Litt. et resc., n. 13453/b. (Források. n. 12.)

61 Post commissionem sanctissimi ad formam decretorum sacrae congregationis petitum fuit deputari ponentem in hac causa. Et sacra congregatio confirmavit eminentissimum et reverendissimum dominum cardinalem Caesarini. ACCS, Decr. lit., vol. 1642–1645, fol. 168^{rv}. (Voltaképpen csak a korábbi megbízás megerősítéséről volt szó.) – FRAKNÓI szerint e döntés nov. 29-én született. (Újabb adatok. 262.)

62 Hungaria. Serva Dei Margarita regina. Supplicata fuit proponente eminentissimo et reverendissimo domino cardinale Caesarino pro remissionalibus ad effectum conficiendi processum super cultu exceptuato huius servae Dei. Et sacra congregatio mandavit expediri et dirigere archiepiscopo Strigoniensi, in cuius dioecesi extat sepulcrum, ut in registro litterarum. ACCS, Decr. lit., fol. 178^{rv}. – Vö. FRAKNÓI: Újabb adatok: 262.

63 Római működéséről küldött beszámolóiból kettő maradt fenn: 1642. aug. 9-én III. Ferdinándnak, október 6-án pedig Lósy Imre primásnak küldött jelentést. MOL MKL Litterae Roma exaratae (A 29), n. 10/1642; PL AS Act. rad., class. X, n. 196, 11. cs., fol. 321–323. (Szövegüket lásd Források. n. 9 és 11.) – Az alábbi néhány bekezdés ezen a két forráson alapul.

64 A kamara regisztrátúrájának három szöbajóhető fondjában sem leltem az ügyre vonatkozó iratra. Vö. MOL Magyar (Pozsonyi) Kamara Levéltára, Litterae ad cameram exaratae (E 41), 39–41. cs.; Benignae resolutiones (E 21), 215–217. cs. ill. 600–601. köt.; Expeditiones camerales (E 15). 153–157. cs., ill. 671–673. köt.

(*extensionem officii per regnum Hungariae ad libitum et totam religionem*) nem tudta elérni, kizárólag a rendelkezésére álló források szűkösségének rovására írta. Bevallása szerint összesen 400 *scudit* fizetett ki erre a célra, de a kongregáció halasztó (1642. július 19-i) döntése után a császári követtel, Cesarini bíborossal és a jogi szakértőkkel folytatott tárgyalások hatására végleg elállt az előzetes tisztelet engedélyezésének szorgalmazásától, és ezután kizárólag az új rendelkezések szellemében történő kanonizáció előkészítésére koncentrált.

Párhuzamosan lépéseket tett hazautazásának megszervezésére. 1642. augusztus 9-én arra kérte III. Ferdinándot, hogy rendelkezésére a pozsonyi kamara a szükséges pénz Savelli követ útján történő átutaltatásával (*per cambium*) biztosítsa méltó távozásának feltételeit az Örök Városból. Ellenkező esetben a jó ügy érdekében felhalmozott adósságait hátrahagyva, ajtóról-ajtóra koldulva lesz kénytelen Németországba bujdosni. 1642. szeptember 22-én Peutinger kifejezetten arról értesítette Bécset, hogy Sartorius indulófélben van, és majd személyesen tesz jelentést a római fejleményekről.⁶⁵ A domonkos Szent Márton ünnepe körül (november 11.) szeretett volna Magyarországra érkezni, de – mint írja – egyetlenegy olyan kereskedőt sem tudott Rómában találni, aki legalább pénzt tudott volna kölcsönözni számára a pozsonyi kamara tartozása terhére. Ezért 1642. október 6-án levélben fordult Lósy primáshoz, részint hogy segítségét kérje, részint pedig hogy röviden tájékoztassa a dolgok állásáról.

Úgy látszik, ekkorra már Peutinger közreműködésével mindent megfelelően előkészített. Cesarini újbóli kijelölését realátor-bíborosnak kész tényként említi. A Margit tiszteletéről apostoli tekintéllyel újból lefolytatandó kivizsgálás (*alius processus auctoritate apostolica in Hungaria super cultum et venerationem ac publicam sanctitatis famam*) előkészítő intézkedéseit, a rítus kongregáció által ennek elvégzésére kiadandó rendelkezéseknek (*remissionalis*), valamint az „ördög ügyvédje” ennek részleteit szabályozó előírásainak, kérdőpontjainak és információinak a kibocsátását pedig már folyamatban levőnek mondja. (Mint láthattuk, a kongregáció csak decemberben és a következő év januárjában döntött ezek felől.) Ugyanakkor a kanonizáció sikerének biztosítására további 3000 birodalmi tallért tart szükségesnek. Miután rendje nagykáptalanjától már kérte, hogy minden provincia vállaljon részt a költségekből, hazafelé igyekeztenek egyik oka éppen azt volt, hogy a közelgő országgyűlésen – az uralkodó és a főpapok mellett – személyesen szerezzék meg a magyar rendek hozzájárulását. (A diéta – mint tudjuk – végül nem ült össze,⁶⁶ pedig Sartorius már Ferrariust is megbízta – kérésére esetére – a rendek megoldozásával.)

Megérkezte utánra a domonkos nemcsak részletes jelentést ígért a primásnak, hanem tételes elszámolást is a kapott pénzről: mennyit költött ügyvédekre,⁶⁷ a szükséges

65 *Iste religiosus, qui praesentes ad suam Caesaream maiestatem deferet, impedimenta pariter cur extensio officii et missae beatae Margaritae per regnum Hungariae et predicatorum ordinem effectum suum sortita non sit, indicabit. Quantum vero ad canonizationem eiusdem beatae ineliandam[?], opus erit decretis recenter a sanctissimo publicatis se conformare, ut idem pater satis instructus humiliter quoque exponet sacrae Caesariae vestrae maiestati ...* MOL MKL Litt. Rom. [A 29], n. 11/1642.

66 HAJNAL: *Az 1642. évi orsz. gyűl.* LXXXV.

67 Pl. a kérvények megfogalmazásához, a kongregáció összes tagja számára megkívánt hiteles másolatok készítéséhez vette igénybe közreműködésüket. Ez utóbbi pl. az officium kiterjesztésének kérelmezésénél 20 aranyba került. Vö. FRANKÓI: *Újabb adatok.* 260 és 261.

iratok kiállítására. (E téren abban a reményben, hogy ruhái eladásából fedezetet tud majd szerezni, túl is költekezett. Mivel azonban a pápa megtiltotta a szerzetesek kereskedését, csapdahelyzetbe került – panaszolja.) Az uralkodó után Lósy figyelmét is felhívta arra, hogy – szinte az éhezéssel küszködve – nem tud tovább Rómában maradni, ami küldetése szempontjából már felesleges is lenne. Viszont ha a király és a magyar egyház által kezdeményezett és a Szentszék által elindított kanonizáció posztulátoraként az eljárás közben felhalmozódott adósságokat hátrahagyva távozik, azzal nemcsak az ügy folytatását veszélyeztetné, hanem rettenetesen nagy botrányt is okozna. Ezért szinte könyörög az esztergomi érseknek, hogy járjon közben a szükséges összeg megküldéséért (közvetlenül tőle nem kért anyagi segítséget). Egyedül az útiköltségre 50 scudit igényelt, mivel számos iratot és jegyzőkönyvet is haza kell szállítania.

A prímás ha szándékában állt volna, akkor sem segíthetett volna rajta, hiszen 1642. november 4-én meghalt.⁶⁸ Sartorius így a telet Rómában volt kénytelen átvészelni, s csak a következő év tavaszán indulhatott haza Federigo Savelli 1643. február 28-⁶⁹ és Christoph Peutinger március 25-i,⁷⁰ munkája eredményeit összegző és fáradozásait méltató, de saját közreműködésüket sem elhallgató levelei kíséretében. A domonkos valószínűleg segítségükkel legalább részlegesen rendezni tudta pénzügyi problémáit, s meg tudta várni, amíg a rítus kongregáción a per magyarországi folytatást megelőző szakasza keresztülfutott. Rómát április 6-án gyalogszerrel hagyta el, s csak Firenzéig érve sikerült annyi pénzt összekoldulnia, hogy útját kocsin folytathassa.⁷¹

68 JUHÁSZ KÁLMÁN: A csanádi püspökség története (1608–1699). 23. (Csanád vármegyei Könyvtár 29)

69 Idem dominus orator ad suam maiestatem. Patrem Anthoninum Sartorium ordinis praedicatorum, qui ex benigna suae maiestatis commissione agentem egit apud sedem apostolicam procurandae extensionis officii beatificationis et canonizationis beatae Margaritae virginis Belae quarti regis Hungariae filiae sanctimonialis, saepius apud se fuisse. Et studuisse cooperari effectuationi negotii apud suam sanctitatem, cardinalem Barberinum et sacram congregationem rituum benigno suae maiestatis desiderio conformare. Verum cum tanta quoque diligentia, quam ipsi incessanter adhibebant, nulla erat possibilitas obtinendi aliquid super extensionem officii, sed per decretum suae sanctitatis commissa est causa beatificationis et canonizationis congregationi rituum et in relatore cardinalis Caesarinus deputatus, expeditasque esse remissionales ad conficiendum processum cuius rei bonum effectum sperare licebit. In quo etiam ipse sua officia cum eodem agente, qui hactenus negotium diligentissime sollicitavit, interponere non praetermittet. Christophorus Peitinger quoque fere in haec verba scribit suae maiestati. MOL MKL Prop. et op. (A 33), n. 199/1643 (prop. 6. Iul. 1643.). – A levél eredetije nincs meg, s a kivonat sem említi dátumot. Mivel a követ 1643 első felében írt levelei közül csak a két február 28-án írt hiányzik a magyar kancellária levéltárából, vélhetően ezek egyike foglalkozott Szt. Margittal. Vö. a *Litterae Romanae* (MOL MKL A 29) 18. századi jegyzékét: MOL MKL Acta Particularia (A 93) n. 54. fol. 306.

70 Quamvis omnis fuerit adhibita diligentia ac saepius reiteratae instantiae, attamen officii beatae Margaritae de Vngaria extensio quoad Vngariae regnum et religionem ordinis praedicatorum obtineri non potuit. Quo vero ad beatificationem et canonizationem eiusdem beatae Margaritae, pontifex causam sacrae rituum congregationi commisit, et in relatore cardinalem Caesarinum deputavit, expeditaque sunt nuper hae remissionales ad effectum conficiendi processum iuxta eorundem decretorum praescriptum. Adeo ut dum sacra congregatio manus apposuit huic negotio agique de causa est coeptum, facile possit de felici successu spes corripri. Et haec habui, quae occasione reditus patris Antonini, harum latoris (qui diligentem hisce negotiis operam praestitit) sacrae Caesariae maiestati vestrae significare. Caeterum ab ipso plura circa praemissa et latius poterit accipere. MOL MKL Litt. Rom. (A 29), n. 17/1643. – „Kivonatát” lásd az előző jegyzetben.

71 FRANKÓI, *Újabb adatok*, 263.

Sartorius már 1643. július 6-a előtt Bécsben volt. A magyar kancellária ekkor terjesztette ügyét III. Ferdinánd elé. A követ és az auditor levelei, valamint a Rómából megérkező szerzetes által benyújtott egyéb iratok alapján megfogalmazott opiniójukban Bosnyák István pécsi püspök, kancellár és a magyar tanácsosok bizonyítottan látták, hogy Sartorius minden tőle telhetőt elkövetett a rábízott feladat elvégzésére, s hogy a szent cél érdekében valóban sok nélkülözést kellett kiállnia, beleértve a számára biztosított anyagi háttér elégtelensége folytán az adósságok felhalmozódását is.

A kancellária ezzel az állásfoglalásával nem csak bennünket mentett fel a domonkos imént ismertetett beszámolóinak kritikája alól, hanem azon javaslat keretében, hogy az uralkodó küldjön mandátumot a pozsonyi kamarának, Sartorius számára is lehetővé tette hátralékai kiegyenlítését. A kanonizáció folytatásával kapcsolatban pedig azt tanácsolta, hogy a szükséges teendőkről és az újabb tanúkihallgatásokról az udvar kérjen információt a lefolytatásukkal megbízott esztergomi érsektől.⁷²

Mindez egyben az Árpád-házi Szent Margit kanonizációjára irányuló törkevések zároakkordját is jelentette. Bár Sartorius az összes szükséges iratot⁷³ átadta Lippay prímásnak, Magyarországon nem folytattak le újabb pert. A kongregáció rendelkezésének végrehajtását egyrészt I. Rákóczi György erdélyi fejedelem felső-magyarországi hadjárata késleltette, másrészt pedig újabb nehézséget jelentett, hogy 1644. január 25-én váratlanul meghalt Margit boldoggá avatásának kongregációbeli relátora és támogatója, Alessandro Cesarini bíboros,⁷⁴ következésképp az eljárást Rómában is részben újra kellett volna indítani. Mindazáltal az egész ügynek az adta meg a kegyelemdőfést, hogy amikor 1647-ben az időközben Bécsből Németországba áthelyezett Sartorius ismét engedélyt kapott rendi előjáróitól a kanonizáció mozgatására, és évégett újra megjelent Nagyszombatban, ott az összes, áldozatos munkával összegyűjtött és 1644-ben a prímásnak átadott irat eltűnésével kellett szembesülnie. Bár Sartorius az esetleges újrazkezdés reményében e sajnálatos tény igazolására 1647. szeptember 3-i keltezéssel egy bizonyítványt állíttatott ki Lippayval, rendtársai javaslatára azonban végleg felhagyott terveivel. Megelégedett azzal, hogy az utókor számára egy néhány oldalas emlékiratban foglalja össze Szent Margit kanonizációja érdekében végzett többéves, s nem minden tanulság nélküli fáradozásait. Munkája közvetlen eredményeként csupán azt könyvelhette el, hogy a kongregáció 1642. július 19-i határozatára hivatkozva Ridolfi generális Margit ünnepének megülését a magyarországi rendtartományban lévők mellett a stájer és karinthiai zárdáknak is elrendelte.⁷⁵

Hogy az iratok tényleg elvesztek-e, vagy esetleg a magyar egyház vezetése – tekintettel a várható magas költségekre, s a korábbi tapasztalatok alapján még így sem biztos

72 *Opinio: Constat ex processu ac etiam aliorum commendatione agentem hunc in effectuando negotio diligenter pro sua parte laborasse, et multa incommoda perpatisse[?]. Neque pro expensis datam sibi pecuniam suffecisse, imo debita contraxisse. Cum autem in camera Hungarica ex deputato illo adhuc certa restantia habeatur, suam maiestatem clementer facturam, si mandare dignabitur camerae, ut ipsi ea exolvatur. Quantum ad processum, illum esse remissum ad dominum archiepiscopum Strigoniensem, qui suam maiestatem de iis, quae ulterius necessaria sunt, informationem reddet.* MOL MKL Prop. et op. (A 33), n. 199/1643 (prop. 6 Iul. 1643.).

73 A kérdőpontokat, a végrehajtási utasítást, a figyelembe veendő pápai dekrétumokat, VIII. Orbán mandátumát, valamennyit a rítus kongregáció pecsétjével megerősítve.

74 *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi IV.* ed. GAUCHAT, PATRITIUS: Monasterii 1935. 21.

75 FRANKÓI: *Újabb adatok.* 263–265.

kedvező kimenetelre – nem tartotta célravezetőnek a kanonizáció továbbvitelét, ma már nehéz lenne minden kétséget kizáróan eldönteni. Már maga az iratok elkallódása is jelzésértékű. Az mindenesetre tény, hogy az 1644. és 1645. év a primási levéltár fennmaradt anyagát tekintve az egyik legjobban dokumentált időszak. Az is tény, hogy Sartorius a folytatáshoz szükséges összeget további 3000 birodalmi tallérra becsülte, amelynek a fele is elviselhetetlenül magas összegnek tűnhetett az annáták száz-kétszáz aranyat kitevő summája ellen olykor évekig hadakozó magyar főpapok szemében. A számos egyéb és szükségesebb kiadásokkal (például a trencsényi jezsuita kollégium alapítása) terhelt magyar egyház nem volt érdekelt egy újabb hivatalos szent ilyen magas áron történő beatifikációjában, tekintve hogy Margit kultusza enélkül is biztosítva volt az ország területén. Az pedig, hogy ezáltal ismét növekedett a Kúria által nem jó szemmel nézett hazai irregularitások száma, vajmi kevés súllyal esett latba. Róma messze volt.

Margit kanonizációja érdekében a század során már nem történtek érdemi lépések Rómában. 1651. december 2-án Pietro Giacomo Favilla római ágens ugyan arról értesítette Lippay György esztergomi érseket, hogy egy római domonkos, bizonyos páter Nolano(?) szeretné a rendet ismét letelepíteni Magyarországon, és ehhez fűződően elérni – részben más országok rendtartományainak segítségével és pénzével – Margit boldoggá avatását, de – mint tudjuk – a történelem csak ritkán s akkor is csupán torzóként ismétli meg önmagát.⁷⁶

III. PRECENDENCIA ÉS EGYÉB ÜGYEK

A kongregáció aktáiban nyoma maradt néhány egyéb, kisebb jelentőségű ügynek is. Közülük a legismertebb Pázmány 1625. évi megkeresése, amelyben a Szentszék állásfoglalását kérte az ügyben, hogy vajon az esztergomi szuffragáneus nyitrai püspökséget adminisztrátorként kormányzó Thelegdy János kalocsai érsek használhatja-e metropolitai jelvényét, a palliumot, és vitethet-e maga előtt keresztet saját egyháztartománya határain kívül. Mindez azért vált esedékessé, mert Thelegdy 1624 végén – egyetlen főpapként Magyarországról és az örökös tartományokból – az 1625-ös Szentév alkalmából római zárandókútra indult, és egyúttal pápai megerősítését is meg kívánta szerezni kalocsai érsekségéhez és nyitrai kormányzóságához. Pázmány akciója volta-képpen nem egy kontroverzia kezdetének, hanem csupán – az esztergomi érsek jogait biztosítandó – egy előzetes véleménykérésnek tekinthető. A primás tudniillik az őhelyette *ad limina* látogatást végző és a megbízásából a magyar egyház helyzetéről tájékoztatást nyújtó Thelegdy római tartózkodásával párhuzamosan, tehát még a jelvények esetleges használata előtt elkezdte mozgatni a kérdést.⁷⁷

Az ez esetben a szokásosnál is szűkszavúbb kongregációs akták csupán arról tájékoztatnak, hogy a bíborosok 1625. február 1-jén,⁷⁸ majd rá egy hónapra, március 1-jén

76 PL AS Act. rad., class. X, no. 196, 10. cs., fol. 196.

77 Pázmány VIII. Orbánhoz, Pozsony 1624. nov. 27, PÓL I. n. 279, 420–421. – II. Ferdinánd ajánlólevele VIII. Orbánhoz, Bécs, 1624. nov. 15. BAV Barb. Lat., vol. 6834, n. 1. A pápai válaszbréve Thelegdy audienciájáról: Biblioteca Angelica (Roma), ms. 111, fol. 80^v–81^r.

78 Strigoniensis. Sub memoriali. Litterae archiepiscopi. Mittantur per manus. Die prima Februarii 1625. ACCS Decr. lit., vol. 1622–1626, fol. 149^v.

tárgyalták Pázmány memoriáléját, s hogy a palliummal kapcsolatos döntésükről értesítették a pápát. Ez a nem túl lényeges ügy tehát ugyancsak eljutott a legfelsőbb szintre. VIII. Orbán a kongregáció állásfoglalását szokás szerint jóváhagyta, és megparancsolta, hogy mindkét főpappal írásban tudassák véleményüket.⁷⁹ A határozat nem brève és nem is kongregációs dekrétum formájában fogalmazódott meg, hanem csupán a rítus kongregáció egyik bíborosa értesítette egy szintén március 1-jéről kelt levélben az érdekelteket. Andrea Baroni Peretti di Montalto kardinális a kongregáció azon egyhangú és pápai tekintéllyel alátámasztott ítéletéről tudósította Pázmányt, hogy a kalocsai érsek sem a pallium, sem a kereszt használatára nem jogosult, ugyanakkor felhívta a primás figyelmét arra, hogy „az Atyák és az Egyház által előírt szokás megtartása nem ér annyit, hogy emiatt az Istennek szentelt férfiak között a viszálykodás magja hintődjön el.”⁸⁰ Pázmány ez utóbbi gondolat szellemében 1625. április 18-án engedélyezte Thelegdynek – élete végéig –, hogy élhessen kalocsai metropolitai jelvényeivel bizonyos ünnepek alkalmával az esztergomi egyháztartomány területén, de csakis a nyitrai székesegyházban.⁸¹

Az eset sajátossága mellett, hogy az eddigiektől eltérő döntéshozatali formára ad példát, abban rejlik, hogy mind a kongregáció határozata, mind Pázmány eljárása a későbbiekben precedensként szolgált. 1654. augusztus 18-án Lippay György primás már Róma külön megkérdezése nélkül, azon kikötés kíséretében engedélyezte Püsky János kalocsai érsek, győri adminisztrátornak palliuma ünnepélyes szertartás keretében a győri székesegyházban (vagyis az esztergomi metropólia területén) történő átvételét, hogy a jelvényt csak a külön általa engedélyezendő alkalmakkor öltheti majd magára.⁸²

* * *

Elsősorban a rítus kongregáció illetékességi köre magyarázza, hogy működésének magyar vonatkozásai leginkább a királyságbeli hierarchiához kapcsolódóan mutathatók ki. Ezt csupán néhány ellenpélda színesíti, mint hódoltsági részről például Marovich Tamás boszniai püspök Propagandától áttett, arra vonatkozó panasz, hogy egyházmegyéjében több helyen még a régi kalendáriumot használják. Ezt a gyakorlatot

79 Strigoniensis. Sub memoriali. Pro archiepiscopo. Quoad crucem pro archiepiscopo. Item quoad pallium, de quo tamen certior et sanctissimus. Die prima Martii 1625. sanctissimus approbavit et iussit utrique scribi. ACCS Decr. lit., fol. 154^v.

80 Szövege: Pázmány Péter levelezése I (1605–1625) Kiad. FRANKL VILMOS, Bp., 1873. n. 341, 418–419. (Monumenta Hungariae Historica I/19)

81 PÖL I. n. 294, 444–445.

82 ... ad demissam illustrissimi ac reverendissimi domini Ioannis Püsky etc. apud nos factam instantiam ac etiam interpositionem aliorum dominorum praelatorum inclinati facultatem in Domino concedimus, ut idem dominus Ioannes Püski e manibus reverendissimi domini Petri Petretich episcopi Zagrabiensis Iaurini, loco iurisdictioni nostrae archiepiscopali subiecto pallium a sua sanctitate eidem collatum accipere possit, hac tamen interiecta condicione, ut si dicto pallio uti vellet, non possit, nisi specialiter desuper a nobis licentia et facultate obtenta. PL AS Acta protocollata, prot. F (n. 6), fol. 97^v. – A döntést ezúttal egy kisebb kontroverzia előzte meg a pallium átadásának helyét és az átadó személyét illetően. Lásd Püsky, valamint Bielavich György tinini püspök leveleit Lippayhoz, Szombathely, 1654. ápr. 24. 29. és Rákos 1654. máj. 6.; illetve Szombathely, 1654. ápr. 24. PL AS Act. rad., class. X, n. 196, 20. cs., fol. 444–445. 489–490; 21. cs., fol. 30–31; ill. 20. cs., fol. 447–448.

1644. november 26-i ülésén a kongregáció bíborosai egyértelműen kárhoztatták, és meg is tiltották.⁸³ 1647. december 18-án ugyancsak Bosznia főpásztora kapott engedélyt Muravich Marián személyében a kongregációtól arra, hogy a török fenyegetés miatt a bérmlás szentségét a pontifikáliák használata nélkül szolgáltatthassa ki.⁸⁴

Hasonlóan minimálisak a szerzetesrendek és az egyházi középélet érintkezései is. A zágrábi jezsuiták 1637-ben azt szerették volna elérni, hogy templomuk felszentelésének napját más, alkalmasabb időpontra telessék át,⁸⁵ a pozsonyi klarisszáknak az a kívánsága pedig, hogy Szent Flórián officiumát május 4-én recitálhassák, 1684. június 17-én teljesült.⁸⁶ Petrus Pazich kanonok szintén Zágrábból fordult a kongregációhoz, hogy a véleményét kérje az ügyben, hogy a káptalan tagjai a karimákon és a körmenetekben a prelátusi öltözköket (*rochetum* és *mantallettum*) használhatják-e. A bíborosok a majd negyven éves szokást 1638. július 24-én visszaélésnek minősítették.⁸⁷ Ugyancsak az egyházi középéletet érintette a kongregáció 1659. szeptember 27-én kiadott dekrétuma, amelyben részletekbe menően szabályozta a kisebb prelátusok főpapijelvényhasználatát, és amelynek betartására nem, de legalább korabeli hazai ismeretére szolgál bizonyítékkal a primási egyházi levéltárban található egykorú nyomtatott példány.⁸⁸

83 Episcopus Bosnensis sacrae congregationi de fide propaganda exposuit in eius dioecesi quaedam oppida detrectare calendarii novi observationem, ideoque matrimonia temporibus prohibitis celebrare et alia contra statuta ecclesiae fieri. Huius abusus causam tribuens quorumdam parochorum avaritiae, qui pro habenda elemosyna in hoc voluntati populorum indulgent, quam episcopi. Petitionem eadem sacra congregatio proponente eminentissimo et reverendissimo domino cardinali Cornelio ad sacram rituum congregationem remisit, petens desuper quid iuris respondendi. Et sacra congregatio venerandis sacri concilii Niceni primi decretis inhaerens et attendens caetera gravissima veteris calendarii discrimina, hoc potissimum emanara, ut pascha resurrectionis praescriptis ab ecclesia non celebretur temporibus, necnon inhaerens constitutioni sanctae memoriae Gregorii papae XIII incipienti „Inter gravissimas”, censuit calendarium novum veteri abrogato iuxta eiusdem constitutionis praescriptum in dioecesi Bosnensi et ubivisque terrarum recipiendum et observandum esse, illudque propterea tam in ea, quam in circumpositis dioecesibus, in quibus hactenus introductum non est, omnino introduci et servari mandavit. ACCS Decr. lit., vol. 1643–1645, fol. 427^v–428^r. – A püspök kérvénye Uo. Litt. et resc., n. 14.358.

84 Episcopus Bosnensis Turcarum imperio subiectus, ne quoties chrismatis sacramentum administrat imminenti vitae discrimine se committere teneatur, illud idem sine mitra et baculo exercendi facultatem supplex exposulavit. Et sacra rituum congregatio dummodo enarrata veritati nitantur et in reliquo pontificalis Romani leges servantur, episcopo oratori sacrum sine mitra et baculo pastoralis chrisma perficere concessit die 18^a Decembris 1647. ACCS Decr. lit., vol. 1645–1648, vol. 162^v–163^r. – A püspök kérvénye Uo. Litt. et resc., n. 15.984.

85 A Ritus ezt kétszer tárgyalta (júl. 11-én és aug. 7-én), de döntést nem hozott. ACCS Decr. lit., vol. 1637–1642, fol. 1^r. – A jezsuiták kérvényei: Uo. Litt. et resc., n. 11.238 és 11.312.

86 ACCS Decr. lit., vol. 1683–1684, fol. 186^v.

87 Petrus Pazich canonicus collegiatae ecclesiae Zagrabiensis, prothonotarius apostolicus supplicavit responderi sibi, an liceat in choro et processionibus stare et incidere cum habito prelatitio, puta Rochetto et mantelletto iuxta consuetudinem observatam circa 40 annos. Et sacra congregatio respondit nullo modo licere non obstante contraria consuetudine, quae potius abusus est et corruptela cuncupari debeat, quam consuetudo. ACCS Decr. lit., vol. 1637–1642. – A kérvény: Uo. Litt. et resc., n. 11.753.

88 PL AEV n. 239/1. – A dekrétumot, amelyet egyébként Magyarországon nem igen tartottak meg, ismerteti: BÁNK JÓZSEF: *A címzetes apátok és prépostok újabb jogi helyzete Magyarországon*, Notter Antal Emlékkönyv. Dolgozatok az egyházi jogból és a vele kapcsolatos jogterületekről. Szerk. Angyal Pál–Baranyay Jusztin–Móra Mihály. Bp., 1941. 18–74, itt 37–38.

Áttekintve a rítus kongregáció és a magyar egyház 17. századi kapcsolatait, a főbb eredmények a következőkben foglalhatók össze. A kongregáció máig nem nyilvános levéltárában végzett kutatások nyomán minden eddiginél teljesebben térképezhetjük fel a szentszéki kongregáció magyar vonatkozásait. Ennek köszönhetően részletekbe mérően rekonstruálhatóvá vált néhány eltérő jellegű liturgikus döntéshozatali forma. Ezek mechanizmusának feltárása közben képet nyertünk arról, hogy konkrétan mit is jelentett a Szentszék közreműködése a magyarországi liturgikus élet megreformálásában; a maga összefüggéseiben tisztázódott Szent István egyetemes tiszteletének a megelőző kutatások által igencsak összekuszált kialakulása.⁸⁹ Világosan kitapinthatóvá vált a kongregáció és a magyar egyház kapcsolatainak lényegi vonulata, azaz a királyságbeli epizkopátusnak a trienti egyházfegyelem meghonosítása érdekében végzett erőfeszítése.

A legjelentősebb eredménynek mindazáltal Árpád-házi Szent Margit sikertelen kanonizációjának bemutatása tűnik. Azon túl, hogy a szent tiszteletének a korai újkor szentkultusz keretében egy csak főbb vonásaiban ismert fejezetét sikerült részleteiben feltárni, ez szolgál a legtöbb tanulsággal. A boldoggáavatás kudarcának két legfontosabb oka: egyik oldalról a trienti reformszellem kúriai elbürokratizálódása, másfelől a szervezésbeli hiányosságok és az anyagi eszközök elégtelensége miatt ezzel megbirkózni képtelen hazai képviselő elégtelensége az Apostoli Szék egyik legjelentősebb és leginkább közismert jogosítványához, az Egyház szentjeinek deklarálásához kapcsolódóan szemléletesen érzékelteti a magyar egyház és Róma 17. századi kapcsolatainak fő problémáit, vagyis a megfelelő anyagi háttér, a jól szervezett érdekképviselő, valamint a kitartó érdekvérvényesítés hiányát.

Befejezésként vizsgálataim tapasztalatai a kronológia koordinátáira helyezve abban összegeezhetőek, hogy az isteni tisztelet megreformálásának felügyeletére létrehozott hivatal és a hazai katolicizmus érintkezéseinek legintenzívebb szakasza a magyarországi katolikus megújulás kiteljesedésével esik egybe. Az 1625–1643 közötti időszakot megelőzően a rítus kongregáció üléseinek jegyzőkönyvei egyetlen magyar vonatkozású bejegyzést sem tartalmaznak.⁹⁰

89 FRANKL: *Pázmány*. II. 331; *PÖL* II, 143.

90 Vö. ACCS, *Decreti Liturgici*, vol. 1588–1598. 1602–1607. 1608–1610. 1610–1621. – Ez természetesen nem jelenti a liturgikus kapcsolatok teljes hiányát. Néhány példa liturgikus fakultás megszerzésére: GALLA FERENC. *Magyar tárgyú pápai felhatalmazások, felmentések és kiváltságok a katolikus megújulás korából I.* Regnum-Könyvek. I. Egyháztörténeti források 1. – Klny. Levéltári Közlemények 24–25(1946–1947). 17–19. – 1613-ban Mária Magdaléna Englina pozsonyi abbatisza kérte V. Páltól, hogy engedélyezze számukra eredeti óbudai kolostoruk alapítója, Erzsébet királyné (Károly Róbert hitvese) officiumának végzését. Anyagi segítséget is kérő levelét azonban az államtitkárságra tették át. BAV Fondo Boncompagni e Ludovisi, vol. E 33, fol. 231^v–232^v.

1. VIII. Orbán Pázmány Péter esztergomi érsekhez. Róma, 1631. november 29. (PL AEV n. 155/2. – másolat)

Urbanus papa VIII.

Dilecte fili noster salutem et apostolicam benedictionem. Purpura reverendi sacerdotii fulgere dicitur in sacra ista fronte splendoribus sanctorum. Gratulamur Hungarico regno tam salutare miserentis Domini beneficium. Laus enim sanctimoniae in sacerdotum antistite non solum est lux coeli oculos oblectans, sed etiam ros Hermon faecunditatem augens in monte Syon. Convertimus oculos pontificiae sollicitudinis in clerum Hungaricum, atque ibi, benedicente Deo et te satagente, gaudemur feliciter progigni messem Christianarum virtutum. Iam vero cum in cor unum atque animam unam coalescere per caritatem omnes debeamus, iucundior ad coelitem aures accidere credi potest ecclesiastica oratio, si ea non solum unanimi sententiarum consensu, sed etiam non dissono verborum concentu, aut non dissimili ceremoniarum ritu perficiatur. Neque enim clam est, quibus insidiis pater discoridarum unitatem ecclesiae dirimere et vulnerare semper conetur caritatem. Tunc autem vel maxime se triumphare arbitratur, si scandala in templis et in sacerdotibus pacem custodientibus dissidia serere potest ambitionis nimium pertinacis. Quare laudamus prudentiam pietatis tuae, cum id cures, ut Hungaricus clerus stata ecclesiasticarum precum officia e Romano breviario petat, quod in urbe, patria nationum et atrio coeli, vicaria divinitatis auctoritas approbarit. Scimus te atque Hungaricum clerus locum laudibus potius, quam admonitionibus in eiusmodi negotio relinquere. Tamen ut vos ad praecipuas pontificatus curas pertinere intelligatis, volumus tibi tuaeque ecclesiae salutare hoc sollicitae nostrae caritatis votum luculenta apostolicarum litterarum testificatione innotescere. Tantum dum isthinc solatium exspectamus, pontificiam benedictionem tibi peramanter impertimur. Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo piscatoris, die XXVIII Novembris MDCXXXI, anno pontificatus nostri nono.

Ioannes Ciampolus

2. VIII. Orbán Pázmány Péter esztergomi érsekhez. Róma, 1632. január 18. (PL AEV n. 155/1. – másolat)

Urbanus papa VIII.

Dilecti fili noster, salutem et apostolicam benedictionem. Libenter quidem atque summa cum voluptate ex litteris tuis intelleximus tibi caeterisque Hungariae regni primoribus iucundum fuisse, quod sanctum Stephanum in Romanum breviarium referri curaverimus. Gaudemus autem summopere oppotunam hanc nobis occasionem oblatam testandi paternum nostrum erga nobilissimam illam provinciam affectum. Huius te, ut certam omnibus fidem facias, rogamus. Tibi vero, cuius egregiae virtutes ingens nobis solatium assidue afferunt, apostolicam benedictionem peramanter in-

91 A forrásokat a humanista helyesírás szabályai szerint közlöm. Az érdemi információval nem szolgáló javítások, betoldások etc. jelölését – miként a lábjegyzetekben hozott idézetek esetében is – mellőztem, s a csupán a titulusok felsorolását tartalmazó külcímzéseket ugyancsak elhagytam.

partimur. Volumus etiam, ut tandem tu nostro nomine omnibus regni illius ordinibus largiaris. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die XVII Ianuarii MDCXXXII, anno pontificatus nostri nono.

Ioannes Ciampolus

3. Ergelich Ferenc zágrábi püspök Pázmány Péter esztergomi érsekhez. Zágráb, 1635. november 12. (PL AS Act. rad., class. X, n. 196, 61. cs., fol. 60. – eredeti)⁹²

Eminentissime princeps et domine, domine patrone mihi colendissime. Orationum in Domino et servitiorum meorum debita commendatione praemissa.

Licet reverendissimus dominus Benedictus Vinkouich episcopus Quinque Ecclesiensis in novissima synodo Zagrabiensi his diebus per sanctissimum dominum nostrum Vrbanum octavum papam annihilata retulisset, quod ipse in synodo nationali per eminentissimam celsitudinem vestram celebrata introductione[!] in dioecesim Zagrabiensem Romano ritui contradixisset, nihilominus tamen in eadem annihilata synodo mecum una certis ex rationibus magnopere laboravit, ut postposito Zagrabiensi missali et breviario ritus Romanus recipiatur, mea conscientia hoc coram eminentissima celsitudine vestra testor. Proinde eandem eminentissimam celsitudinem vestram rogo magnopere, dignetur dictum reverendissimum dominum Quinque Ecclesiensem gratia sua et clementia prosequi. Quod ego cum eodem domino Quinque Ecclesiensi eminentissimae celsitudini vestrae orationibus, servitiis promereri elaborabimus. Deus ter optimus maximus eminentissimam celsitudinem vestram salvam et felicem in annos quam plurimos nobis et ecclesiae suae sanctae servare dignetur. Datum Zagrabiae die 12 Novembris, anno Domini 1635.

Eminentissimae celsitudinis vestrae

servus et sacellanus

[s.k.:]

Franciscus Erghelius

episcopus Zagrabiensis m.p.

[Kivül címzés]

4. Ergelich Ferenc zágrábi püspök Pázmány Péter esztergomi érsekhez. Zágráb, 1635. november 22. (PL AS Act. rad., class. X, n. 196, 61. cs., fol. 70. – eredeti)

Eminentissime princeps, domine, domine et patrone colendissime. Orationum mearum in Domino devotarum et servitiorum meorum humilissimam commendationem.

92 Ergelich egy ugyanezen a napon Pázmányhoz írt másik levelében is szólt a rítusról: Reverendus dominus Ioannes Tonko Marnaitius episcopus Bosznensis quatuor ante dies Roma rediit, Breveque apostolicum ad me adtulit, in qua[!] sua sanctitas breviaria et missalia Zagrabiensia sustulit, ritum Romanum in omnibus ecclesiis regni Hungariae observari demanda[vit], synodumque Zagrabiensem certas ob rationes totaliter annhiliandi[!]. Cuius brevis apostolici paria ad eminentissimam celsitudinem vestram transmissa idem reverendissimus dominus Bosznensis retulit, proindeque nihil aliud restat, nisi ut illud tam in capitulo quam in dioecesi publicem et ritum Romanum tum in Zagrabiensi tum in aliis ecclesiis observari et teneri curem. PL AS Act. rad., class X, n. 196, 61. cs., fol. 62.

Quamvis verum sit illud, quod ante paucos dies ad eminentissimam celsitudinem vestram ad instantem petitionem perscripsi, reverendissimum dominum Benedictum Uinkouich episcopum Quinque ecclesiensem in novissima synodo Zagrabiensi per sedem apostolicam annihilata retulisse se in synodo nationali, per eminentissimam celsitudinem vestram celebrata, nomine et in persona universalis capituli Zagrabiensis ritui Romano in dioecesim Zagrabeinsem introducendo contradixisse, ea tamen in Zagrabiensi synodo certis ex rationibus mecum una laborasse, ut idem ritus in hanc dioecesim introducatur. Quo fine et qua intentione reverendissimus dominus Quinque Ecclesiensis illud fecerit, ego assequi non possum, die enim decima septima mensis praesentis, convocato capitulo Zagrabiensi, praesentibus idibdem reverendissimis eodem episcopo Quinque Ecclesiensi et altero episcopo Bosnensi, breve apostolicum super recipiendis missali et breviariis, ritumque Romano in dioecesi Zagrabiensi per Andream Ottantium archidiaconum Chasmensem, canonicum Zagrabiensem et auctoritate apostolica prothonotarium perlegendum et publicandum curavi. Qua in publicatione quidnam in corde reverendissimi domini Quinque Ecclesiensis lateret, publice declaravit, nimirum sedem apostolicam non esse bene informatam, et ideo adhuc pro emendandis missali et breviario Zagrabiensi apud sanctitatem suam laborandum esse, quia fratrum Dominicanorum etiam breviarium et missale per eandem sedem apostolicam non deposita sed confirmata esse asserebat. Qua sua declaratione maiorem partem capituli in suam attraxit sententiam, ego vero memor iuramenti mei episcopalis, quo promisi, quod decreta et mandata apostolica observabo et per meos observari faciam, illud breve apostolicum sub sigillo meo et manus subscriptione transsumendum curavi, et per valvas cathedralis ecclesiae Zagrabiensis omnibus et singulis personis ecclesiasticis in dioecesi mea commorantibus publicavi, demandando, ut in virtute salutaris obedientiae statim post expletum quatuor septimanarum spatium dictum ritum Romanum recipiant et observent. Cui mandato si non paruerint, ego iuxta continentias articuli quarti synodi nationalis sub privatione beneficiorum quoque ad recipiendum ritum Romanum contravenientes cogere non intermittam. Haec solum erant, quae hoc in negotio eminentissimae celsitudini vestrae significanda duxi. Quam eminentissimam celsitudinem vestram Deus ter optimus maximus ad annos quamplurimos salvam, felicem nobis et ecclesiae suae sanctae servare dignetur. Datum Zagrabiae, die 22 Novembris, anno Domini 1635.

Eminentissimae celsitudinis vestrae

servus et humillimus capellanus

[s.k.:]

Franciscus Erghelius
episcopus Zagrabiensis m.p.

[Kivül címzés]

5. Tomkó János boszniai püspök Pázmány Péter esztergomi érsekhez. Zágráb, 1635. november 22. (PL AS Act. rad., class. X, n. 196, 7. cs., fol. 38–39. – s.k.)

Eminentissimo principe e reverendissimo signore mio patrone colendissimo.

Non prima dopo il mio lungo e faticoso viaggio da Roma in queste parti ho potuto scrivere a vostra eminenza per veder il fine, che haverebbe havuto il breve apostolica. Alli 17 de presente monsignor vescovo convocò il capitolo, e da un protonotario

apostolico lo fece legger tutto. Al quale subito il preposito trovò eccezioni e glosse, protestando, che avanti che si metta in esecuzione, s'habbia scriver a Roma per dimandar grazia, che si ritenga il rito Zagrabiese emendato però. E nella sua opinione trasse la maggior parte, ci mentando appresso il sinodo nazionale a modo suo. Io a nome mio e di quelli, che riverentemente ubbidiscano, li risposi per le rime, e perché il prelato mostrò constanza apostolica, egli rinonciò il vicariato sotto pretesto di voler maggior mercede. Il prelato delli a 3 giorni con edito ad valvas ha comandato l'osservanza del rito Romano sotto pene etc. E questa matina havendomi astretto accettare il vicariato, di nuovo il preposito ha protestato, che io son forastiere, negando che il regno di Bosna appartenga al rè d'Vng[aria] con mille altri sproposito, il capitolo m'ha accettato con qualche sua mortificazione. Insomma tanto strano mi trovo in questi pochi giorni con questa mera rusticità, che prego quanto so e posso, in caso di vacanza di questa chiesa e mia sopravivenza vostra eminenza procuri dar ogni altro vescovo a questo indomito capitolo, che la mia persona. E se la vede, che mi chiamano coadiutore del vescovo, stia sicura, che mai ho applicato l'animo a questo titolo dal tempo, che vostra eminenza me lo comandò. Con che riverente bacio le sue sacrate mani, raccomandandomi alla sua paterna protezione. Il Signore la conservi per ben publico.

Zagabria 22 Novembre 1635.

Di vostra eminenza reverendissima

creatura divotissima

Giovanni vescovo di Bosna m.p.

6. III. Ferdinánd VIII. Orbánhoz és Scipione Gonzaga római követhez. Bécs, 1639. május 17. (MOL MKL Conc. exp. [A 35], n. 137/1639. – fogalmazvány)

Beatissime in Christo pater, domine nobis reverendissime. Post officiosam commendationem filialis nostrae observantiae continuum incrementum.

Beatam Margaritam Belae quarti regis Hungariae, praedecessoris nostri filiam et religiosi ordinis praedicatorum virginem sanctimoniam vitam sanctitatem et miraculis in terris claruisse, celebremque esse ex multorum fidedignis testimoniis intelleximus. De qua etiam olim in dicto regno nostro Hungariae officium proprium apostolica auctoritate fieri consueverat, et corpus illius venerantibus certae indulgentiae concessae. Cuius beatificationem, meritis suis ita exigentibus, pro pio nostro in ecclesiam catholicam augmentum et exaltationem zelo, proque nostrorum praedecessorum regum Hungariae veteri consuetudine sanctitati vestrae commendandam duximus. Eandem filiali cum observantia petentes, velit huiusmodi beatificationem, vel ad minimum per totum regnum nostrum Hungariae et dictum ordinem universum, paterne impartiri et admittere. Factura sanctitas vestra rem catholicae ecclesiae proficuum et nobis gratissimam. Cui nos officiis filialibus reverenter offerimus et obsequiose commendamus. Datum in civitate nostra Vienna, die 17 mensis Mai 1639.

Summo pontifici

Ferdinandus etc. Illustrissime princeps, fidelis nobis dilecte. Beatificationem divinae Margariae Belae quarti regis Vngariae, praedecessoris nostri filiae et religiosi ordinis praedicatorum virginis sanctimonialis, vitae sanctitatis et miraculis conspicuae, qualiter

suae sanctitati commendaverimus ex praesentibus inclusa litterarum nostrarum copia videre est. Quae ut eo citius ac commodius debitum effectum consequi possit, perbenigne cupimus, ut pro dicta beatificatione impetranda apud suam sanctitatem, et ubi res videbitur postulare, officia vestra diligenter interponatis negotiique effectuationem, in quantum fieri poterit, promovere velitis. Id quod nobis gratum est futurum. Cui in reliquo etc. Datum in civitate nostra Vienna, die 17 mensis Mai 1639.

Principi Bozzoli

7. Christoph Peutinger, a Rota auditora III. Ferdinándhoz. Róma, 1640. szeptember 9. (MOL MKL Litt. Priv. [A 32], n. 372/1640. – s.k.)

Clementissime Caesar.

Litteras, quas sacra Caesarea vestra maiestas die undecima mensis Februarii praesentis anni ad summum pontificem de beatificatione beatae Margaritae Belae quarti regis Hungariae filiae dederat, in absentia ordinarii oratoris sanctitati suae tradidi, ac iuxta earundem litterarum tenorem eo, quo potui calore, institui. Verum cum ob defectum processus de vitae sanctitate (de qua alias nullum est dubium) ulterius haec res prosecui non poterat, opportunum esse iudicatum fuit instructionem,⁹³ quonam modo processus iste per ordinarium loci confici debeat. Eum itaque iuxta praefatae instructionis tenorem, quam pater ille ordinis sancti Dominici, qui causam hic urgebat, secum affert, a dicto ordinario sacra Caesarea vestra maiestas confici iubebit, quo facto nulla amplius beatificationis et officii concedendi difficultas superstare potest. Haec igitur sacrae Caesareae vestrae maiestati hisce humillime significare volui, et me eiusdem clementissimae protectioni commendare. Romae, 9 Septembris 1640.

Sacrae Caesareae vestrae maiestatis

humillimus vasallus
Christophorus Peitingerus

8. Lósy Imre esztergomi érsek III. Ferdinándhoz. Nagyszombat, 1641. május 11. (MOL MKL Litt. archiepp. [A 30], n. 113/1641. – s.k.)⁹⁴

Sacratissima Caesarea regiaeque maiestas, domine, domine clementissime.

Pietate ac devotione maiestatis vestrae sacratissimae promovebatur Romae apud sanctam sedem apostolicam beatificatio ac canonizatio beatae Margaritae virginis, filiae Belae IV. Hungariae regis. Responsum autem a dicta sancta sede maiestas vestra sacratissima habebat de instituendo processu super vita, conversatione ac miraculis dictae beatae virginis. Placuerat itaque benigne maiestati vestrae sacratissimae, ut ego, consultis dominis episcopis, quos ad manus habere possem, dictum processum, quantum per diuturnitatem temporis liceret, instituerem ac facerem. Ego igitur benignae maiestatis vestrae sacratissimae ac ordinationi sacrae sedis apostolicae, in quantum rei possibilitas ac temporis diuturnitas permisit, satisfacere volens,

93 Sic! Hiányzik egy *infinitevus*.

94 Kivonata: Uo. Prop. et. op. [A 33], n. 81/1641 (prop. 26 Iunii 1641.)

praedictum processum feci, eumque authenticatum, suoque modo obsignatum fratri Antonino Sartorio ordinis praedicatorum, procuratori processus, tradidi Romam perferendum, ac sacrae congregationi rituum suo modo consignandum, quod significare volui maiestati vestrae sacratissimae, ut sancte ac pie susceptae rei curam apud sanctam sedem apostolicam possit clementer pro sua insigni pietate in Deum, proque singulari cultu in sanctos ulterius prosequi et promovere. Diva illa virgo, cuius honorem maiestas vestra sacratissima pie ac religiose in terris promovere intendit, interpositis suis apud Deum precibus, cumulatissimam curarum ac laborum mercedem ac praemia impetratura credi potest. Opto maiestatem vestram sacratissimam felicissime regnantem quam diutissime conservari. Datum Tirnaviae, die 11 Maii, anno 1641.

Maiestatis vestrae sacratissimae

humillimus capellanus
Emericus Losi
archiepiscopus Strigoniensis m.p.

9. Antoninus Sartorius domonkos szerzetes III. Ferdinándhoz. Róma, 1642. augusztus 9. (MOL MKL Litt. Rom. [A 29], n. 10/1642. – s.k.)

Augustissime Caesar.

Sacra sua Caesaria [!] maiestas dignetur meminisse, qualiter me de anno praeterito ex Ratisbona cum litteris ad sedem apostolicam, sacram rituum congregationem, necnon et cum processibus authenticis ad urbem pro officio et missa de beata Margarita, Belae quarti quondam Hungariae regis filia expediverit, et in hunc finem ex camera Posoniensi clementissime expensas ordinaverit. Toto hucusque tempore pro viribus et possibilitate actum est, tam ex parte mea, quam domini oratoris, ut intentio suae maiestatis effectuaretur; verum cum praedicta camera, necnon et domini praelati Hungariae (qui alteram medietatem expensarum promiserant) me totaliter dereliquerint, cum maxima confusione ab incepto negotio desistere cogor, et nisi dominus orator mihi cambium procuret de istis pecuniis ex camera ordinatis, relictis debitis, recedere ex urbe cogor, et ostiatim mendicare usque in Germaniam. Cum igitur propter defectum expensarum ulterius non possim,⁹⁵ et ex altera parte simus in periculo accipiendi negotiationem tempore huius papae, communicata causa cum domino oratore, eminentissimo cardinali Caesarino, qui iudex est, et aliis viris expertis, consultum visum fuit pro nunc relinquere negotium in istis terminis, et expectare tempus magis opotunum, et interim reducere processus ad formam ultimorum decretorum, et emendare a quibusdam erroribus, necnon et stabilire expensas, firmari modo, ut in posterum tempore suo secure et faciliter ad finem optatum deducatur causa. Humiliter supplico maiestati suae, quatenus clementissime dignetur ordinare camerae, ut pecuniam a sua maiestate decretam pro reditu meo et solutione debitorum persolvat, ut cum honore ex urbe recedere possim. Institi efficaciter longo tempore pro habendis duobus, vel uno corpore alicuius sancti, et in hac petitione concurrere cum domino oratore, res [est] in optima spe, forte ego illa accipiam mecum. Cum his me

95 Sic! Itt is hiányzik egy infinitivus.

gratiis Caesariae suae maiestatis humillime commendo. Datum Romae, in conventu sanctae Mariae super Minervam, 1642 die 9 Augusti.

Sacrae suae Caesariae maiestatis

humillimus servus
frater Antoninus Sartorius
ordinis praedicatorum

10. Antoninus Sartorius domonkos szerzetes kérvénye a rítus kongregációhoz. Róma, 1642. szeptember. (ACCS, Congr. ord., Litt. er rescr., n. 13453/a. – eredeti)

Eminentissimi et reverendissimi domini.

Frater Antoninus Sartorius sacerdos ordinis praedicatorum provinciae Germaniae, a Caesarea maiestate ablegatus procurator pro causa beatificationis et canonizationis servae Dei sororis Margheritae, filiae Belae quarti regis Hungariae, monialis dicti ordinis praedicatorum, tam nomine imperatoris, quam imperatricis, necnon praelatorum dicti regni Hungariae et totius ordinis praedicatorum intendit introducere et proponi dictam causam iuxta formam novorum decretorum, et ad hunc effectum porrigit commissionem generalem a sanctissimo domino nostro signandam, super qua citavit illustrissimum dominum promotorem fidei cum transmissione copiae commissionis eiusdem. Ideo supplicat humiliter sacram congregationem, ut dignetur iniungere illustrissimo domino secretario praesentationem dictae commissionis sanctissimo, pro subscriptione sanctitatis suae gratiose obtinenda, ut speratur. Agitur enim de serva Dei ab antiquissimo evocata ad coelestia de anno 1270, cum maxima fama sanctitatis et miraculorum, tam tertii, quam secundi ordinis, et tam in vita, quam post mortem ex testimonio, non solum antiquorum, sed etiam recentiorum gravium scriptorum, sed etiam[!] ex processu incepto eodem anno, quo ipsa serva Dei decessit, demandato Gregorii X et absoluto sub Ioanne XXI, ac de illius commissione anno 1276, qui processus in publico et authentico forma asservatus fuit in sepulcro eiusdem servae Dei, primum in insula Danubii apud Budam in monasterio, ubi requievit illius corpus, usque quo a Turcis exturbatae illinc fuerunt moniales, et deinde in monasterio sancti Ioannis Baptistae Tirnauensi, quo post deplorandas calamitates se receperunt. Nec desunt opportuanae et requisitae instantiae per litteras suae Caesareae sacrae maiestatis imperatoris et imperatricis, praelatorum Hungariae et ordinis praedicatorum iuxta formam decretorum.

[kívül:]

Sacrae rituum congregationi pro fratre Antonino Sartorio ordinis praedicatorum, procuratore ablegato a sua Caesarea maiestate [más kézzel:] Settembre 1642.

Illustrissime domine.

Iam hactenus celsitudinem vestram repetitis vicibus inopportunis litteris meis fatigavi, responsum tamen hucusque nullum vidi. Absit, quod mihi imaginari audeam celsitudinem vestram affectum suum a tam sancto et pio negotio subtraxisse, sed gravissimorum negotiorum occupationibus distentam ad ea, quae procul sunt, attendere non licere, iterum ergo audebo una inopportuna littera molestiam afferre. In causa beatae Margaritae hactenus omnes posibles factae sunt diligentiae, tam ex parte mea et meae ...onis, quam domini illustrissimi Beutingeris. Et quantum ad extensionem officii per regnum Hungariae ad libitum et totam religionem, defectu expensarum ce[r]te non possit[?] finire, cum enim sub fine debebam solvere 40[0 duc]atos[?], paupertate coactus ab actione desistere debui, quia [...] [camera] Posoniensis mihi defuit, nunc causa est incepta au[ctoritate] apostolica, et introducta conformiter ad nova decreta, quae sanctissimus nuper edidit, et agitur de canonizatione, faciendus est alius processus auctoritate apostolica in Hungaria super cultum et venerationem ac publicam sanctitatis famam, qui processus facilliter fiet, iam remissoriales a sacra congregatione expediuntur, interrogatoria, articuli et informationes similiter ab illustrissimo promotore fidei sunt in expeditione, et eminentissimus cardinalis Caesarinus de novo auctoritate apostolica deputatus est in causa relatores. Ego putabam me inventurum aliquem mercatorem, qui mihi fecisset cambium de illa pecunia, quae restat in camera solvenda pro hac causa, venissem in Hungariam circa festum Sancti Martini, sed impossibile est Romae invernire pecuniam, et ego sum in extrema necessitate. Hucusque negotium promovi et feci debita, advocatorum opera usus sum sub spe retributionis, promittendo solutionem vestes meas negotiando et currendo per Romam. Consumpto pro victu etiam debeo aliquot scuta. Camerae aliquoties scripsi, sed nec verbum taceo, pecuniam transmittit, unde nunc maxima confusione subsisto et extremam paupertatem patior, nec possum ab urbe recedere, nisi habeam pecuniam, unde solvam expeditiones, advocatos et alia debita. Insuper pro viatico ad minimum 50 scuta, debeo portare multas scripturas et processus. Valde mihi scandalosum esset fugere ab urbe, relictis debitis, et relinquere gravissimum negotium inceptum nomine Caesariae maiestatis et praelatorum Hungariae, praeterea non potest hoc negotium [am]plius relinquere, cum sit auctoritate apostolica inceptum et [...] iam planum et facilem reductum, unde ego cogor [remanere] in urbe, et in dies facere expensas, usque dum [...] mittatur pecunia ex camera pro expeditione et reditu. Rogo igitur celsitudinem vestram, ut procurare dignetur, quatenus praedicta pecunia quam citius mihi mittatur, quae vix sufficiens erit, si longo tempore debeam adhuc expectare. Quantum ad expensas pro canonizatione necessarias, Deus etiam, qui hoc negotium ex dispositione suae providentiae incepit, disponet cum 3000 imperialium, canonizabitur, ego accepi omnem informationem. Iam etiam in capitulo generali in genua disposui, ut omnes provinciae religionis aliquid contribuant. Sua maiestas et regnum Hungariae pro tam honorifica causa et sancta dubio procul sese promptas[!] exhibebunt pro expensis, praesertim cum sedes apostolica iam et manus apposuerit, et certissima spes sit habendi finem intentum. Haec breviter scripsi pro informatione et consolatione celsitudinis vestrae, porro in reditu plenarie infor-

mationem et computum reddam, tam de tempore insumpto, quam pecuniis, Rogo, celsitudo vestra promoveat istam pecuniam ex camera, quia hic fame pereo, iam duabus palmis diminutus sum, expecto quamprimum. Ex his suam maiestatem, etiam si videbitur necessarium, celsitudo vestra poterit informare, cui mittuntur aliae litterae ab aliis personis et a domino Beütinger. His me celsitudini vestrae devotissime commendo. Romae, ex hospitio Sanctae Mariae super Minervam, di[e] 6 Octobris 1642.

Celsitudinis vestrae

humillimus servus
fr. Antoninus Sartorius
ordinis praedicatorum

[P.S.]

In dieta Hungarica si non possum esse praesens, ratione expensarum pater Ferrarius poterit urgere.

12. Antoninus Sartorius domonkos szerzetes kérvénye a rítus kongregációhoz. Róma, 1642. december. (ACCS Litt. et resc., n. 13453/b. – eredeti)

Eminentissimi et reverendissimi domini. Ex gratia sanctissimi domini nostri fuit commissa in sacra rituum congregatione causa beatificationis et canonizationis servae Dei sororis Margaritae de Hungaria, ordinis fratrum praedicatorum defunctae cum fama sanctitatis et miraculorum de anno 1270, ut ex commissione iuxta formam novissimorum decretorum expedita et manu sanctitatis suae signata. Ideo frater Antoninus Sartorius eiusdem ordinis sacerdos et dictae causae promotor a Caesarea maiestate allocatus humiliter petit et supplicat eidem sacrae congregationi, ut iuxta dictae commissionis formam imprimis deputet unum ex eminentissimis cardinalibus congregationis in causae huiusmodi relatorem, et si magis placet, eminentissimum dominum Cesarinum, cui ante editionem dictorum decretorum iam commissa a sacra congregatione reperiebatur, quod erit ex gratia etc.

[kívül:]

Sacrae rituum congregationi. Pro causa servae Dei sororis Margaritae de Hungaria [más kézzel:] die 1 Decembris 1642 Hungariae servae Dei Margaritae reginae. Cesarino. Ponens vero ex forma decreti N. dandus est servato ordine Turni[!] nisi velit confirmari antequam videlicet eminentissimus Cesarinus.

THE HUNGARIAN CHURCH AND THE SACRA RITUUM CONGREGATIO DURING THE PERIOD
OF THE CATHOLIC RENEWAL
(FROM THE TIME OF THE FOUNDATION OF THE CONGREGATION TO 1689)

The present study examines the relationship between the one-time Ritual Congregation (*The Congregation of Sacred Rites*) and the Hungarian Church from the time of the foundation of the congregation up to 1689, that is, until the end of the rule of Ince XI. (1676–1689) who drove out the Turks from Hungary. The main goal of the essay is to show the role of the office of the Holy See in the realisation of the Catholic reforms, in Hungary, which unfolded with somewhat of a delay compared to Western Europe.

The most significant result of process was the exclusive introduction of the Roman *missale* and *breviarium* between 1630 and 1634 for the replacement of other local rites as well as those ones which originated in the Medieval Period, since they were not appropriate for the spirit of the synod of Trient. The most wide-spread among these local rites was the so-called Esztergom rite. The unification of the liturgy and the reinstatement of its rank had a special importance in the spiritual struggle against Protestantism which was still enjoying a majority in the country and which rejected the traditional forms of mass and its sacrificial traits. The leading personality of the Catholic renewal was cardinal Péter Pázmány, a Jesuit, who was the archbishop of Esztergom (1616–1637). While satisfying the decisions of the national and regional synods for the general introduction of the Roman rite, he was successful in persuading the congregation to hold the commemoration of Hungarian saints (which were venerated locally) within the context of Roman liturgy. The text of the medieval *officium* for these saints was revised by the experts of the congregation and was adjusted to be appropriate for the spirit of the now modernised Roman rite. The Roman Inquisition, the *Sanctum Officium*, and not the Rite Congregation treated the diocese of Zágráb which stuck to its own order of rituals and refused to accept the newly introduced Roman rite.

Attempts directed at the deepening of the saint cult in Hungary were less successful. Though the congregation reviewed this matter several times, attempts (which began in 1625) to spread the celebration of the founder of the nation, Saint Stephen the King (1000–1038) across the entire Catholic world did not reach its goal for a long time, though it was supported by not only the Hungarian clergy, but the Habsburg rulers and the various orders of the country. Although in his breve of January 17th, 1632, Urban VIII (1623–1644) had worded his agreement concerning the inclusion of the celebration of the saintly king in the Roman calendar (at the same time he kept in mind politics after the earlier rejection), the Papal decision (similarly for political reasons) did not pass into practice due to the renewal of the Habsburg-Barberini dispute. This movement, which can be explained by political motivation, became successful only in 1686, since September 2nd, the day of the recapture of the capital city of Buda from the Turks, became the day for the celebration of King Stephen across the world.

Only two cases of Hungarian canonisation were reviewed in Rome during this period, and these were only carried out in the 20th century. In 1628–1629, the beatification of the canons of Esztergom, who suffered a martyr's death by the hands of Transylvanian Protestant soldiers in 1619, and the two Jesuit friars, came to a sudden stop, since there was insufficient evidence presented to the congregation. The canonisation process of the Dominican nun, Margaret of the Árpád House, a Hungarian princess who died in 1270, had a more promising start. The main sponsor of the matter was Ferdinand III (1637–1657). It was partially financed by the national treasury. With the active co-operation of the Roman Imperial diplomatic representative between 1639–1643, a member of the Dominican order who was put in charge, was sent to the Eternal City to manage the case. Statements of evidence from the medieval papal witnesses from 1276 were presented for the matter, and new witness statements were brought forth for the proof of the continuous saint cult. Though after several sessions of discussions, the congregation authorised the commencement of the canonisation procedure, the Hungarian ambassadorial group to Rome, which was continuously struggling with organisational and financial problems, thus came to face an impossible task. The failure of the canonisation was primarily due to the absence of the proper and persistent representation of Hungarian interests from the royal court and the absence of the assertion of these interests, which, therefore, created a problem in numerous other areas regarding the Papal and Hungarian relations during the period.

Signs of some occasional cases involved with the *ritus congrations* can be found among the files that were systematically searched through by the present author. The decree of the congregation for the year 1626, served as the direction of use for the *pallium* of the archbishop of Kalocsa, who resided in the diocese of

Esztergom due to the Turkish occupation. Not only did the higher priesthood, but also the middle church stratum request the opinion of the office occasionally. The monastic orders asked for these views for instance, in relation to problems involving liturgical clothing, emblems, the use of the Gregorian calendar, and the celebration of holidays.

On the whole, it possible to say that the activities of the rite congregation in Hungary were more modest during this period than in the case of other national churches. At the same time, its role in the Catholic renewal in Hungary can be shown to have had effect on a wide scale. This is almost exclusive for this particular time when it comes to the fulfilment of the reforms, for the years of 1620-1640. It had somewhat variable results, due to the often over bureaucratic processes of the procedures, as well as the existing and continuous shortcomings of the Hungarian assertion of interests, which remained for the most time an unresolved problem.